

LAPPEENRANNAN TEKNILLINEN YLIOPISTO

Kauppatieteiden osasto

Yritysjuridiikka

Tekijänoikeus varallisuusosoikeutena ja sen käsittely
erilaisissa ohjelmistoyrityksen toimintaan liittyvissä
tilanteissa

Tekijä: Maciej Zyłski

1. Johdanto.....	1
1.1. Tutkimusongelman ja tutkimustavoitteiden asettaminen	1
1.2. Aiheen rajaukset	2
1.3 Metodologisen lähestymistavan valinta.....	3
2. Tekijänoikeus.....	3
2.1. Tekijänoikeussuojan syntyminen	3
2.2 Tekijänoikeuden sisältö ja siihen kohdistuvat tärkeimmät rajoitukset.....	4
2.2.1 Taloudelliset oikeudet.....	4
2.2.2 Moraaliset oikeudet	5
2.2.3 Tekijänoikeuden tärkeimmät rajoitukset	6
2.3. Tekijänoikeudellisen suojan laajuus ja ulottuvuus.....	7
2.4 Tekijänoikeuden loukkaus ja sen seuraamukset.....	8
2.4.1 Tekijänoikeusrikos	8
2.4.2 Tekijänoikeusrikkomus	9
2.4.3 Tekijälle maksettava hyvitys ja vahingonkorvaus ja syyteoikeudet.....	10
3. Tekijänoikeuden luovuttaminen	10
3.1 Yleistä lisensseistä.....	10
3.2 Tekijänoikeudelliset lisenssit	13
3.2.1 Tekijänoikeudellisissa lisensseissä huomioitavat asiat.....	14
3.3 Tekijänoikeuden siirtyminen työsuhteessa	15
4. Tietokoneohjelman tekijänoikeudellinen suoja.....	18
4.1 Tekijänoikeudellisen suojan ongelmat.....	20
4.2 Tietokoneohjelmien rajapinnat	22
4.3 Ohjelmistolisenssit	23
4.3.1 Avoimen lähdekoodin lisenssit	25
4.4. Ohjelmistojen toimituksessa syntyvät oikeudelliset riskit ja niihin varautuminen	28
4.4.1 Escrow- sopimus	28
4.4.2 Varautuminen kolmannen immateriaalioikeusväitteisiin	29
4.4.3 Kerrostettu lisenssi	31
5. Tekijänoikeuden hyödyntäminen vakuutena.....	32
5.1 Tekijänoikeuden panttaus	32
5.1.1 Panttauksen ja panttikohteen yleiset edellytykset sovellettuna tekijänoikeuteen	32
5.2 Tekijänoikeus yritys kiinnityksessä.....	37
5.3 Vakuusluovutus.....	38
5.4 Tekijänoikeuden yhtiöittäminen.....	40
6. Johtopäätökset ja yhteenveto	40

Lähdeluettelo

- Bergström Pia, Immateriaalioikeuksien arvostaminen – osa yrityksen arvonmäärittä-
tä. Defensor Legis 2002 Nro 3.

- Gronow Pekka, Omaperäisyys vai yksinoikeus? Niin vai Näin 2005 Nro 4.

- Haarmann Pirkko-Liisa, Tekijänoikeus & Lähioikeudet. Toinen uudistettu painos, Kauppakaari Oyj Lakimiesliiton kustannus Helsinki 1999, Gummerus Kirjapaino Oy.

- Klami Hannu Tapani, Neejärvi Jukka, Teos vai keksintö? Tietokoneohjelmien tekijän- ja patenttioikeudellisesta suojasta oikeusvertailun kannalta. Lakimies 1997 4-5.

- Luukka Kari, Laskentatoimen tutkimuksen epistemologiset perusteet. Liiketaloudellinen aikakauskirja 2/1991.

- Manner Mikko, Avoin lähdekoodi ohjelmistotaloudessa. IPR-Info 2001 Nro 3.

- Mylly Tuomas, Tekijänoikeuslaki uudistuu? Edita Publishing Oy 2004.
[Http://www.edilex.fi/metadata/1320.pdf](http://www.edilex.fi/metadata/1320.pdf)

- Mylly Ulla-Maija, Tietokoneohjelmien rajapintojen tekijänoikeussuoja. Lakimies 5/2005.

- Neilimo Kari – Juha Näsi, Nomoteettinen tutkimusote ja suomalainen yrityksen taloustiede. Tutkimus positivismiin soveltamisesta. Tampere 1980. Tampereen yliopisto Jäljennepalvelu Tampere 1987.

- Oesch Rainer a, Teknologialisenssien ongelmakohtia, Defensor Legis Nro 5/2004.

- Oesch Rainer b, Vesala Juha, Ohjelmistolisenssit ja tekijänoikeuden raukeaminen. Defensor Legis 2004 Nro 2.

- Simojoki Samuli, Oesch Rainer, Oppimateriaalin verkkojulkaisemisen oikeudelliset kysymykset. Tekijänoikeus työ- ja virkasuhteessa.
www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi/koodi/205.htm

- Juntura Marja, Tietokoneohjelmistojen tekijänoikeudellinen suoja. Tilisanomat 1999 Nro 2.

- Kaisto Janne, Tekijänoikeudesta panttauksen ja ulosmittauksen kohteena. Edilex. Edita publishing Oy 2002

- Kallioniemi Risto, Kerrostetuista lisensseistä. Defensor Legis 2002 Nro 2

- Koulu Risto, Immateriaalinen varallisuus konkurssissa. WSOY Lakitieto 2003. Ws Bookwell Oy 2003.

- Megantz Robert C., Technology management developing and implementing effective licensing programs. John Wley & Sons 2002.

- Palm Jukka, Tekijänoikeuden luovutussopimuksista työsuhteessa. Defensor Legis 1996 Nro 6.

- Rahnasto Ilkka , Tekijänoikeuden panttaus. Defensor Legis 1997 nro 4.

- Saarnilehto Ari, Hemmo Mika, Kartio Leena, Varallisuus oikeus. WSOY Lakitieto 2001.WS Bookwell Oy Juva 2001.

- Siivola Jyrki, Immateriaalioikeudet yritysten sopimuksissa, patentti-, hyödyllisyysmalli-, malli-, ja tunnusmerkkioikeudet sekä tekijänoikeudet sopimussuhteissa. Teknologiateollisuus RY, painopörssi OY Helsinki 2004.

- Sorvari Katariina, Ajankohtaista: Tekijänoikeuslaki muuttuu – Mitä uutta arkistoille? Elore 2/2005. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_05.pdf

- Sorvari Katariina, Tekijänoikeudellinen suoja ja perinnearkistot. Elore 2002/2, 9 vuosikerta. http://cc.joensuu.fi/~loristi/2_02/sor202.html

- Takki Pekka, IT- sopimukset käytännön käsikirja. Talentum Helsinki 2003. Gummerus Kirjapaino Oy Jyväskylä 2003.

- Tepora Jarno, Tekijänoikeuden käyttö vakuutena. Edilex 2005,
<http://www.edilex.fi/metadata/2624.pdf>
- Vapaavuori Tom, Tietokoneohjelmiston lähdekoodin Escrow – Talletus. Defensor Legis 2002 Nro 6.
- Vedenkannas Matti, Tietokoneohjelman luovutuksen luonne: Tekijänoikeuden, käyttöoikeuden vaiko teoskappaleen luovutus. Defensor Legis 2002 Nro 5.
- Välimäki Mikko, Avoimen lähdekoodin ohjelmistolisensseistä. Defensor Legis 2002 Nro 5.
- Välimäki Mikko, Laine Juha, Vastuunrajoituksista kolmannen osapuolen immateriaalioikeusväitteille ohjelmistotoimituksissa. Defensor Legis Nro 5 2004.
- Välimäki Mikko, The rise of open source licensing. A challenge to the use of intellectual property in the software industry. Published by Turre Publishing, a division of Turre legal Ltd. Printed in Helsinki university printing house. 2005

Virallislähteet

- Tekijänoikeuslaki. 8.7.1961/404
- Rikoslaki 19.12.1889/39.
- Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi tekijänoikeuslain ja rikoslain 49 luvun muuttamisesta, HE 28/2004.

Lyhenneluettelo

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404.

TekijäL

Rikoslaki 19.12.1889/39.

RL

1. Johdanto

Nykypäivänä eletään tietynlaista aineettoman varallisuuden aikakautta, jossa aineettomien oikeuksien merkitys niin mikro- kuin makrotasolla korostuu. Viime vuosikymmeninä immateriaalioikeuksien vaikutus yrityksen liiketoimintaan on jatkuvasti kasvanut (Bergström 2002 S.460). Modernissa tietokoneohjelmia suunnittelevassa ja kehittävässä tietotekniikkayrityksessä perinteinen aineellinen omaisuus on toisarvoista ja aineettomalla varallisuudella on huomattava merkitys liiketaloudelliselle päätöksenteolle. (Koulu 2003 S.2) Tavallisen tuotantoyrityksenkin varallisuusrakenne on radikaalisti muuttunut ja perinteiset aineelliset tuotannon tekijät muodostava enää vähäisen osan tämän tyyppisen yrityksen arvosta. (Koulu 2003 S.2) Tutkimustyössä käsitellään immateriaalisista yksinoikeuksista tekijänoikeutta. Kirjapainotaidon keksiminen synnytti tarpeen kyseiselle oikeudelle, koska kirjallisia töitä voitiin helposti monistaa ja näin ollen olisi ollut kohtuutonta, mikäli ostaja voisi ryhtyä monistamaan ja myymään hankkimaansa kirjaa. Esineellinen omistusoikeuskirjaan ja sen aineettomaan sisältöön piti jollakin keinolla erottaa toisistaan. Ongelma ratkaistiin tekijälle myönnettävällä yksinoikeudella, joka oli lainsäätäjälle ennestään tuttu käsite. (Gronow 2005 S.6). Nykyisin tekijänoikeuden merkitystä ei sovi vähätellä. Vuonna 1997 Tekijänoikeusteollisuuden ydinalojen jalostusarvon osuus Suomen bruttokansantuotteesta oli 4.13 prosenttia ja tekijänoikeudesta riippuvaisen talouden osuus 0.92 prosenttia, eli yhteensä 5.05 prosenttia. Tekijänoikeustalouden ympärille keskittyneillä aloilla työllistettiin silloin yhteensä noin 86400 henkilöä ja kyseisestä oikeudesta riippuvilla toimialoilla työskenteli noin 14300 henkilöä ja tämä muodosti yhteensä 4.64 prosentin osuuden työvoimasta. (HE 28/2004 S.8) Työssä tutkitaan yritystoiminnassa esiintyviä tekijänoikeudellisia ilmiöitä ja tarkastellaan kyseisen oikeuden asemaa ja merkitystä yritysten elinkeinotoiminnassa.

1.1. Tutkimusongelman ja tutkimustavoitteiden asettaminen

Tutkimustyön tavoitteena on kartoittaa tekijänoikeuden sisältö pääasiallisesti ja tutkia, millä tavalla tämä immateriaalioikeuden suoja soveltuu ohjelmistoyritysten tuotteisiin ja mitä tekijänoikeuteen liittyviä oikeudellisia ongelmia syntyy tämän tyyppisen yhtiön toiminnassa. Yhtenä alaongelmana pidetään siis tekijänoikeuden tietokoneohjelmille

tarjoaman suojan arvioimista. Lisäksi tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten elinkeinotoimintaa harjoittavat yritykset hyötyvät käytännössä omistamastaan tekijänoikeudesta. Lähtökohtaisesti yhtiöt voivat käyttää sitä ainakin kolmella eri tavalla: ne voivat asettaa kyseisen oikeuden vakuudeksi, saada siitä rojaltiluloja myöntämällä erilaisia lisenssejä, tai mahdollisissa loukkaustilanteissa tekijänoikeuden haltijayrityksillä on mahdollisuus vaatia tekijälle kuuluvia hyvityksiä. Tilannetta tarkastellaan erityisesti ohjelmistoteollisuudessa toimintaansa harjoittavien yritysten näkökulmasta ja tavoitteena on selvittää näiden yhtiöiden liiketoiminnassa esiintyvät tekijänoikeudelliset tilanteet ja näihin liittyvät ongelmat. Tutkimustyön tarkoituksena on antaa suhteellisen laaja ja pintapuolinen yleiskatsaus tekijänoikeuden erityisen luonteen takia ohjelmistoyrityksen toiminnan eri tilanteissa syntyvistä ongelmatilanteista ja niiden mahdollisista ratkaisuista.

1.2. Aiheen rajaukset

Tekijänoikeuden sisällön tarkka yksityiskohtainen selvittäminen vaatisi kaikkien mahdollisten kyseiseen oikeuteen liittyvien rajoitusten käsittelemistä, mikä ei tämän teoksen kannalta ole tarkoituksen mukaista. Näin ollen työssä mainitaan tarkemmin vain kahdesta tärkeimmästä rajoituksesta. Tietokoneohjelmia on mahdollista suojata muillakin oikeuksilla, mutta ne jätetään tutkimuksen ulkopuolelle. Elinkeinoelämässä esiintyviä tekijänoikeudellisia tilanteita on runsaasti, joten työssä tarkastellaan vain niitä, joilla on käytännössä yrityksen kannalta eniten varallisuus oikeudellista merkitystä, eli rajoitutaan vain tekijänoikeuden vakuutena käytön, sen lisensoimisen ja siihen liittyvien loukkausseuraamusten käsittelyyn. Työssä ei myöskään tutkita tekijänoikeutta muistuttavia lähioikeuksia. Tilannetta tarkastellaan vain Suomessa olevaa tilannetta, joten ainoastaan tekijänoikeuslaki on työn tärkein pohja, mutta erilaisilla kansainvälisillä sopimuksilla ja EU-tason säännöksillä on ollut merkittävä vaikutus Suomen kansalliseen tekijänoikeuslainsäädäntöön. Tekijänoikeuden arvonmäärittäminen on sen erityisen luonteen takia erittäin ongelmallista, mutta joidenkin yritysten kannalta olennaisen tärkeää. Työssä on kuitenkin jätetty tekijänoikeuden arvonmäärittämiseen liittyvät ongelmatilanteen tarkastelun ulkopuolelle. Tilannetta tarkastellaan vain toimivan yrityksen näkökulmasta, joten kaikki konkurssissa vastaantulevia ilmiöitä ei tutkita.

1.3 Metodologisen lähestymistavan valinta

Tutkimustyöt sijoittuvat hyvin harvoin puhtaasti vain yhteen tieteenfilosofiseen ideaalimalliin, mikäli sellaisen määrittäminen on ylipäätään mahdollista. Tarkastelemalla tutkimustyön tuloksia voidaan työssä omaksuttu tutkimuksellinen lähestymistapa selvittää vain pääpiirteisesti. Tämä johtuu siitä, että tulokset eivät kerro läheskään kaikkia tutkimustyöhön vaikuttaneita ratkaisuja ja sen taustalla olevia ajatuksia. Yleensä tutkimuskokonaisuuden eri osat voitaisiin ominaisuuksiensa puolesta sijoittaa eri tutkimusotteisiin ja lisäksi töiden taustat näyttäisivät ulottuvan useisiin eri suuntauksiin. Näin ollen kokonaisuuden sijoittaminen johonkin tiettyyn tutkimusotteeseen on vaikeaa ja sitä voidaan joissakin tapauksissa pitää makuasiana. (Neilimo-Näsi 1980 S.8)

Tutkimustyö sisältää eniten käsiteanalyttisen tutkimusotteen tavanomaisia tunnusmerkkejä, koska siinä suurimmaksi osaksi kuvaillaan yritystoiminnassa esiintyvissä tekijänoikeudellisissa tilanteissa syntyviä ongelmia ja tehdään näihin liittyvän valmiin aineiston pohjalta tietynlaisia päätelmiä. Analysoimalla muun muassa voimassa olevia tekijänoikeudellisia normeja, elinkeinoelämään liittyviä tosiasioita ja arvoja luodaan eri ilmiöihin liittyvien käsitteiden välille tietynlainen synteesi. Tosin aikaisemmin empiirisesti hankittua aineistoa käytetään todistelun ja argumentoinnin tukena, jolloin kyseinen perusmateriaali on välillisesti mukana tutkimuksessa. Deskriptiivisyys, teoreettisuus, empiirisillä menetelmillä hankitun materiaalin välillinen esiintyminen tutkimustyössä ja ajattelumetodin käyttö ovatkin juuri edellä mainitun metodologisen lähestymistavan tyypillisiä piirteitä (Luukka 1991 S.167–168, Neilimo-Näsi 1980 S.32).

2. Tekijänoikeus

2.1. Tekijänoikeussuojan syntyminen

Tekijänoikeudella suojataan kirjallisia ja taiteellisia teoksia, joiden kohdalla tietyt edellytykset täytyvät. Teoksen on oltava riittävän itsenäinen ja omaperäinen, jotta se pääsisi nauttimaan tekijänoikeudellisesta suojasta. Itsenäisyyden vaatimuksella tarkoitetaan sitä, että tekijä on luonut teoksen pitämättä toista teosta esikuvanaan. (Siivola 2004 S.30, Haarman 1999 S.39). Omaperäisyydessä on kyse siitä, että kukaan muu tekijän lisäksi ei olisi saanut aikaan samanlaista teosta ryhtyessään työhön ja näin ollen näin ollen tässä vaatimuksessa on eräänlaista tilastollista ainutkertaisuutta mukana. (Haarman 1999 s. 47–48, 50, Siivola 2004 S.30) Tekijänoikeudellisen suojan syntyminen edellyttää, että teos on tekijänsä luovan ja omaperäisen työn tulos. (Mylly 2005 S.752) Tekijänoikeuslaissa vaatimus on ilmastu seuraavalla tavalla: Teki-

jänoikeus teokseen kuuluu sille, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen (TekijäL 1 Luku 1§). Lain sanamuodon ajatellaan ilmentävän vaatimusta teoksen itsenäisyydestä ja alkuperäisyydestä sekä uutuudesta ja omaperäisyydestä. Uutuuden vaatimuksella ei tarkoiteta objektiivista uutuutta, vaan teoksen subjektiivinen uutuus riittää, eli sen täytyy olla tekijälleen uusi. (Mylly 2005 S.753) Oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä puhutaan kuitenkin niin sanotusta teoskynnuksesta, johon omaperäisyyden vaatimus liittyy. Teoskynnystä ei määritellä lainsäädännössä, vaan se ratkaistaan tapauskohtaisesti tuomioistuimissa (Mylly 2005 S.753) Oikeuskäytännössä teoskynnystä pidetään aika matalana ja on erittäin hankala löytää sellaisia teoksia, joiden kohdalla tuo kynnyks on jäänyt ylittymättä. Tuomioistuinten mukaan omaperäisyyden vaatimus täyttyy, mikäli teos voidaan erottaa muista teoksista ja lisäksi teoskynnyn raja vaihtelee toimialakohtaisesti (Gronow 2005 S.5, Siivola 2004 S.30). Taiteellisuuden kriteereitä ja moraalisia ja eettisiä tekijöitä ei kuitenkaan oteta huomioon arvioitaessa vaaditun teoskynnyn ylittymistä, vaan suojatuksi tulevat myös taiteellisesti ala-arvoiset teokset. Lisäksi teoksen aikaansaamiseksi uhrattua työmäärää ei huomioida lainkaan arvioitaessa teoskynnyn ylittymistä. (Haarman 1999 S.51, 53–54, Siivola 2004 S.30). Tekijänoikeudellinen suoja alkaa vaatimukset täyttävän teoksen luomisesta lähtien ja teoksen saattaminen aineelliseen muotoon, eikä rekisteröiminenkään vaikuta lainkaan kyseisen suojan syntymiseen. Suomessa tekijänoikeuksien saaminen riippuu vain ja ainoastaan luodun tuotteen vaaditun teostason ylittymisestä. (Haarman 1999 S.175)

2.2 Tekijänoikeuden sisältö ja siihen kohdistuvat tärkeimmät rajoitukset

2.2.1 Taloudelliset oikeudet

Tekijänoikeudellinen suoja koostuu yleisesti kahdesta komponentista: Se sisältää sekä varallisuus-, että persoonallisuus oikeudellisia piirteitä ja näistä käytetään nimitystä taloudelliset ja moraaliset oikeudet. (Klami 1997 S.590, Haarman 1999 S.85.) Varallisuus oikeuksiin sisältyy oikeus tekijänoikeudella suojattujen kappaleiden valmistamiseen joko kokonaan, tai osittain, suoraan taikka välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi ja mitä tahansa keinoa käyttäen ja missä muodossa tahansa. Tekijän yksioikeudet eivät kuitenkaan ulotu luonteeltaan tilapäiseen, väliaikaiseen tai satunnaiseen itsenäistä taloudellista merkitystä vailla olevaan teoskappaleiden valmistamiseen, joka on erottamaton ja välttämätön osa teknistä prosessia ja jonka tarkoituksena on

mahdollistaa teoksen siirtäminen verkossa, tai luoda edellytykset sen lailliselle käytölle. (Sorvari 2005 S.2) Taloudellisena oikeutena pidetään myös tekijälle kuuluvaa yksinoikeutta teoksen saattamiseen yleisölle. Teos katsotaan saatetuksi yleisölle, mikäli se on välitetty yleisölle, esitetty julkisesti ja jos teoskappaleita levitetään, tai näytetään julkisesti. Teoksen välittämällä tarkoitetaan ennen kaikkea sellaisia tilanteita, joissa yleisö ja välittämisen alkupiste ovat tietyn välimatkan päässä toisistaan. Sen sijaan julkinen esittäminen tapahtuu aina yleisön läsnä ollessa paikan päällä. Näyttämässä puolestaan teoskappale saatetaan yleisölle nähtäväksi käyttämättä teknisiä apuvälineitä. (Sorvari 2005 S.2) Teoskappaleiden levittäminen on mahdollista suoritta myymällä, vuokraamalla ja lainaamalla, mutta myös lahjoittaminen ja vaihtaminen voivat tulla kyseeseen vaihtoehtoisina levittämistapoina. (Oesch 2004b S.261 Sorvari 2005 S. 2). Levittämisoikeus liittyy usein kappaleiden valmistusoikeuteen, joten itsenäistä merkitystä sillä on esimerkiksi silloin, kun teosten valmistaminen on tapahtunut oikeudettomalla tavalla, jolloin vetoamalla siihen estetään laittomien teoskappaleiden levitys (Haarman 1999 S.99). Kuvataiteen alalla työskentelevät tekijät pääsevät nauttimaan heille myönnetystä jälleenmyyntikorvauksesta, mikä tarkoittaa sitä, että heille maksetaan 5 % osuus arvonlisäverottomasta kauppahinnasta, jos ainutlaatuisen ja ainutkertaisen teoksen myynti on tapahtunut ammattimaisen ja julkisen jälleenmyyjän toimesta. (Haarmann 1999 S.100-101)

2.2.2 Moraaliset oikeudet

Tekijänoikeus sisältää taloudellisten oikeuksien lisäksi useita moraalisia oikeuksia. Niiden tarkoituksena on suojata teoksen luoja tekijäpersoonaa ja ne estävät myös kirjallisuuden, tieteen ja taiteen kannalta haitallisen toiminnan suorittamista. Tekijäoikeuteen liittyvillä moraalisisilla oikeuksilla suojataan myös julkisia ja sivistyksellisiä etuja. Tekijänoikeuslakiin on otettu säännökset vain isyys-, respektioikeudesta ja niin sanotusta klassikkosuojasäännöksestä, joten muut oikeudet ovat lailla sääntelemättömiä. (Haarman 1999 S.101–102) Moraaliset oikeudet eivät vanhene ja tuntemattoman tekijän moraalisia oikeuksia ei ole mahdollista loukata.(Gronow 2005 S.5-6) Isyysoikeudella tarkoitetaan siitä, että tekijän nimi on ilmoitettava teoskappaleissa hyvän tavan mukaisesti näiden saattamisessa yleisölle. Tosin tekijä voi joissakin tilanteissa pysyä anonyymina ja silloin hänellä on oikeus kieltää nimensä ilmoittaminen. Lisäksi velvollisuus tekijän nimen ilmoittamiseen ei ole ehdoton, vaan tietyissä erityistilanteissa sen ilmoittaminen ei ole tapana ja joskus kyseinen menettely voi olla

jopa hyvän tavan vastaistakin. (Sorvari 2002 S.3-4, Haarman 1999 S.103–106) Respektioikeus kieltää tekijän kirjallista tai taiteellista arvoa tai omalaatuisuutta, eli tekijänkunniaa loukkaavien muutosten suorittamista teoksiin tai teoskappaleisiin. Lisäksi myös teoksen saattaminen yleisön saataviin kyseisellä tavalla on kiellettyä. Tämän oikeuden ansiosta tekijällä on mahdollisuus vastustaa edellä mainittuja muutoksia ja toimenpiteitä. Kyseisen loukkauksen olemassa olo ratkaistaan objektiivisesti, mutta myös tekijän henkilökohtaisille näkemyksille annetaan painoarvoa. (Sorvari 2002 S.4, Haarman 1999 S.107) Luoksepääsyoikeuden ansiosta tekijä saa mahdollisuuden nähdä teoskappaleen, jonka hän on luovuttanut toiselle ja mahdollisesti myös kuvaamaan ja jäljentämään sitä. Kyseinen oikeus on toteutettavissa jos, sillä on merkitystä tekijän taiteellisen työn kannalta tai jos se on välttämätöntä tekijän taloudellisten oikeuksien hyödyntämisen kannalta. Lisäedellytyksenä on se, että edellä mainittuja intressejä ei voida millään muulla tavalla toteuttaa ja kyseisen oikeuden toteuttaminen ei saa aiheuttaa kohtuutonta haittaa teoksen omistajalle ja se on rajoitettu koskemaan vain kuvataiteen teoksia. Luoksepääsystä on tekijän ja teoksen omistajan päästävä yhteisymmärrykseen ja tarpeen vaatiessa voi tuomioistuin määrätä ehdot tämän oikeuden käyttämiseksi. (Haarman 1999 S.110–112, Sorvari 2002 S.4) Katumisoikeuttaan hyödyntämällä tekijä voi sopimussuhteessa estää julkaisemasta teostaan jos hänen vakaumuksensa ja näkemyksensä on muuttunut. Tämä tosin edellyttää jo julkaistujen teosten lunastamista. Lisäksi tekijän voi samasta syystä vaatia tiettyjen muutosten suorittamista ennen teoksen julkaisemista. Tekijän kuoltua hänen moraalisia oikeuksia ylläpidetään klassikkosuojalla. Kyseinen suojamuoto kieltää kohtelemasta teosta julkisesti sivistyksellisiä etuja loukkaavalla tavalla, joten sillä ajetaan myös julkisia etuja. (Haarman 1999 S.112–113)

2.2.3 Tekijänoikeuden tärkeimmät rajoitukset

Tekijänoikeudellinen suoja ei ole täysin ehdoton, vaan sille on asetettu useita eri rajoituksia ja vasta näiden rajoitteiden huomioimisen jälkeen saadaan selville tekijälle kuuluvan yksinoikeuden sisältö. Kyseiseen oikeuteen liittyvien käyttö lupien myöntämisessäkin on siirretyn oikeuden todellisen lakisääteisen sisällön selvittämiseksi vähennettävä kaikki siihen kohdistuvat rajoitukset. (Haarman 1999 S.116) Tekijänoikeuteen liittyviä rajoituksia on tulkittava suppeasti ja niitä on todella paljon, joten kaikkien tarkasteleminen ei ole tarkoituksenmukaista. Siitä syystä työssä käsitellään vain kaksi tärkeintä rajoitusta. Tekijänoikeuden raukeamisen periaate toimii tasapainottavana

tekijänä tekijänoikeudellisen suojan ja yleisen edun kanssa. Kyseisen periaatteen mukaan tekijän levittämisoikeudet sammuvat, mikäli teoskappaleet on laskettu tietyllä tavalla. (Oesch 2004b S. 258) Tällä rajoituksella ratkaistaan tekijänoikeudenhaltijan ja teoskappaleen omistajan välille syntyvät ristiriidat. (Haarman 1999 S.121) Levitysoikeus teoskappaleeseen raukeaa silloin, kun se tekijän suostumuksella ensimmäisen kerran myydään tai luovutetaan pysyvästi Euroopan talousalueella. Tekijän lupaa tarvitaan kyseisen alueen ulkopuolelta hankitun kappaleen levittämiseen tiettyjä poikkeustapauksia lukuun ottamatta. Yhteisön ulkopuolelta hankittu teoskappale voidaan vapaasti lainata yleisölle, mutta tämä ei koske tietokoneohjelmia ja elokuva-teoksia. Lisäksi yksityishenkilö voi myydä Euroopan yhteisön ulkopuolelta omaan käyttöön hankitun teoskappaleen ja yleisölle avoimella laitoksella on myyntioikeudet kokoelmiinsa hankittuihin teoskappaleisiin (TekijäL 2 luku 19§, Sorvari 2005 S.2) Raukeaminen ei sinänsä koske tekijänoikeutta, vaan luovutettuja teoskappaleita. Kyseisen oikeuden sammumisessa on aina kyse myytyihin tai pysyvästi luovutettuihin kappaleisiin kohdistuvista oikeuksista. (Haarman 1999 S.121) Toisena tärkeänä tekijänoikeuden rajoituksena pidetään teosten valmistamista yksityiseen käyttöön. Kyseinen rajoitussäännös on otettu yleisen oikeustunnon loukkaamisen estämiseksi ja siitä syystä, että tekijänoikeuslain säännöksiä valvomista yksityiselämän piirissä pidetään mahdottomana. Tämän rajoituksen mukaan jokaisella on oikeus muutaman kappaleen valmistamiseen julkistetusta teoksesta yksityiskäyttöä varten. (Haarman 1999 S.127) Yksityisellä käytöllä tarkoitetaan vain puhtaasti henkilökohtaisiin tarpeisiin tapahtuvaa kopiointia ja kyseisen rajoituksen mukaan tämä muutaman kappaleen valmistusoikeus kuuluu vain luonnollisille henkilöille. Rajoitussäännöksen mukaan valmistaminen yksityiseen käyttöön käsittää vain muutaman kappaleen ja tällä määrällisellä rajoitteella voi olla tilanteesta riippuen eri sisältö, mutta enimmillään sallitaan noin neljän kappaleen valmistaminen. (Haarmann 1999 S.128–131)

2.3. Tekijänoikeudellisen suojan laajuus ja ulottuvuus

Alkuperäisten teosten lisäksi tekijänoikeudella voidaan suojata myös niin sanottuja jälkiperäisteoksia, eli käännöksiä, muunnelmia ja kokoomateoksia. Sekundääristeoksiin kohdistuvat tekijänoikeuden eivät saa rajoittaa alkuperäisten teosten luojien oikeuksia ja tämä tarkoittaa sitä, että jälkiperäisteosten tekijät voivat hyödyntää tekijänoikeuksiaan vain alkuperäisteosten luojien luvalla. Jälkiperäisen teoksen luomiseen ei sinänsä vaadita primääriteoksen tekijän suostumusta, mutta häneltä on saa-

tava lupa jälkiperäisteoksen julkistamista varten. (Haarman 1999S. 46,80) Jälkiperäistenkin tuotteiden on oltava riittävän itsenäisiä ja omaperäisiä, mutta käytännön syistä näiden kohdalla teostasokynnys on alhaisempi, kuin alkuperäisissä teoksissa. (Haarman 1999 S.70) Vain tekijä voi tulla suojatuksi käsillä olevan oikeuden avulla, joten hänet on tärkeä määritellä. Tekijänä on aina teoksen valmistanut luonnollinen henkilö. Juridiselle henkilölle kuuluvat tekijänoikeudet ovat aina ihmiseltä johdettuja.(Haarman 1999 S.77) Myös useat henkilöt voivat alun alkaen luoda yhdessä teoskynnyksen ylittävän tuotteen. Yhteisteos syntyy tilanteessa, jossa kunkin tekijän panosta ei pystytä selkeästi erottamaan luomistyössä ja silloin teoksen kohtalosta kaikkien oikeuksien haltijoiden on päätettävä yhdessä. Yhteenliitetystä tuotteesta on kyse tapauksessa, jossa tekijöiden panokset voidaan erottaa toisistaan. Tässä tapauksessa jokainen tekijä voi vapaasti määrätä omasta osuudestaan muita osallisia kuulematta. Tosin teoksen esittäminen edellyttää kaikkien yksimielistä päätöstä. (Haarman 1999 S.80- 81) Tekijänoikeuden voimassaoloaika on rajoitettu. Se on lain mukaan voimassa kunnes seitsemänkymmentä vuotta on kulunut tekijän kuoleman jälkeen ja tämä määräaika koskee sekä julkistettuja, että julkistamattomiakin teoksia, jos niiden tekijä on tiedossa. Jälkiperäisteosten tekijöiden voimassaoloaika lasketaan heidän kuolemasta lähtien ja näin ollen alkuperäistekijöiden suojan ulottuvuus ei vaikuta lainkaan heidän oikeuksiinsa keston. (Haarman 1999 S.175 -177) Tekijänoikeudella ei suojata teoksen perusideoita, teknisiä ratkaisuja, tieteellisten artikkelien sisältämiä ajatuksia tai ratkaisumalleja, aiheita ja motiiveja. Tekijänoikeudellinen suoja kattaa vain teoksen ilmenemismuodon (Siivola 2004 S.33–34, Haarman 1999 S.75). Samasta aiheesta on mahdollista luoda töitä loukkaamatta toisten tekijänoikeuksia. Näin ollen teoksen sisällölle ei periaatteessa myönnetä tekijänoikeudellista suojaa ja siitä syystä tekijänoikeutta voidaan kutsua muodon suojaksi. Tekijänoikeuslain tarkoittama teos on jotakin sisällön ja ulkoisen muodon väliin sijoittuvaa.(Haarman 1999 S.75–76)

2.4 Tekijänoikeuden loukkaus ja sen seuraamukset

2.4.1 Tekijänoikeusrikos

Törkeämpiä oikeudenloukkauksia kohdellaan tekijänoikeusrikoksina, joista säännellään rikoslaissa. Tekijänoikeusrikoksena pidetään tekijänoikeuslain vastaista toimintaa, jossa ansiotarkoituksessa suoritettavat toimenpiteet ovat omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa taiteelliseen tai kirjalliseen teokseen liittyvien teki-

jänoikeuksien haltijalle. (RL 49 luku 1§, Sorvari 2005 S.1) Tekijänoikeusrikoksella tarkoitetaan myös ulkomailla valmistettujen tai jäljennettyjen teosten ansiotarkoituksessa suoritettavaa maahantuontia tai kuljettamista Suomen kautta kolmanteen maahan, mikäli tuonnin tai kauttakuljetuksen suorittaja tietää, että teos valmistettiin tai jäljennettiin ulkomailla sellaisissa olosuhteissa, joissa Suomessa sen luomista tai kopioimista kohdeltaisiin joko tekijänoikeuslain mukaisena tekijänoikeusrikkomuksena, tai rikoslain tarkoittamana tekijänoikeusrikoksena ja jos edellä mainitut toimenpiteet ovat omiaan aiheuttamaan haittaa tekijänoikeuksien haltijalle. (RL 49 luku 1§) Tekijänoikeusrikoksena kohdellaan myös tapahtumaa, jossa tietoverkossa tai tietojärjestelmää hyväksi käyttäen loukataan tekijänoikeuksia tavalla, joka on omiaan aiheuttamaan huomattavaa haittaa tai vahinkoa kyseisten oikeuksien haltijalle. (RL 49 luku 1§, Mylly 2004 S.19) Kyseinen teon pitäminen tekijänoikeusrikoksena ei nykyisin edellytä ansiotarkoitusta ja tätä perustellaan sillä, että tulojen hankkiminen ei tavallistikaan ole yksityisen viestinnän tavoitteena, mutta kyseinen menettely voidaan katsoa huomattavan haitalliseksi toimenpiteeksi. (Mylly 2004 S.19) Tekijänoikeusrikkoksen tunnusmerkit täyttävästä teosta on mahdollista saada sakkoa tai vankeutta enintään kahdeksi vuodeksi. (RL 49 luku 1§, Sorvari 2005 S.1)

2.4.2 Tekijänoikeusrikkomus

Lievempiä rikoksia pidetään tekijänoikeusrikkomuksina ja näistä on säännökset tekijänoikeuslaissa (Sorvari 2005 S.1). Tekijänoikeusrikkomus on kyseessä silloin kun, joku on tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta valmistanut teoskappaleita, saatanut teoksen yleisön saataviin tekijänoikeuslain vastaisesti, tai loukannut kyseisessä laissa mainittuja moraalisiin oikeuksiin kuuluvia isyys- ja respektioikeuksia ja klassikkosuoja säännöksiä. Kyseinen rikkomus on tapahtunut silloinkin, kun tekijänoikeuslaissa olevia tekijänoikeutta suojaavia säännöksiä muuten rikotaan. (TekijäL 7 luku 56a:§) Lisäksi tekijänoikeusrikkomukseen kuuluvat myös teosten maahantuonti tai kuljettaminen Suomen alueen kautta kolmanteen maahan, mikäli edellä mainittujen toimenpiteiden suorittaja tietää tai hänellä on perusteltu syy epäillä, että teokset on tehty ulkomailla sellaisissa olosuhteissa, että niiden valmistamista Suomessa pidettäisiin tekijänoikeuslain mukaan rangaistavana tekona. Kauttakuljetuksen laillisuuden arvioinnissa painoarvoa ei anneta lainkaan sille, ovatko tuotteet laillisesti valmistettu ja niiden lähtömaassa ja pidetäänkö niitä määränpäämaassa tekijänoikeudellisesti laillisina. (TekijäL 7 luku 56a:§, Mylly 2004 S.15, 17) Tekijänoikeusrikkomuksesta

määrätään sakkorangaistus, mutta vain silloin kun teko ei täytä rikoslain mukaisia tekijänoikeusrikoksen tunnusmerkkejä. (Sorvari 2005 S.1, TekijäL 7 luku 56a:§)

2.4.3 Tekijälle maksettava hyvitys ja vahingonkorvaus ja syyteoikeudet

Lähtökohtaisesti tekijänoikeuslain vastaisesti teosta hyödyntänyt, maahantuonut tai sen kauttakuljettanut on tuottamuksestaan riippumatta velvollinen maksamaan tekijälle kohtuullisen hyvityksen. Hyvitysvastuu on siis ankaraa tuottamuksesta riippumattonta. Tilanteessa, jossa teosta on tahallisesti tai tuottamuksesta käytetty hyväksi, korvausta on suoritettava kaikesta muustakin menetyksestä, kärsimys ja muut haitat mukaan luettuna. (Mylly 2004 S.18, TekijäL 7 luku 57§) Hyvitysvelvollisuuden syntyminen yksityistä käyttöä varten tapahtuvasta lainvastaisesta teosten valmistamisesta kuitenkin edellyttää, että teoskappaleiden valmistaja on tiennyt tai hänen olisi pitänyt tietää, että teos on alun perin saatettu yleisön saataviin tekijänoikeuslain vastaisesti. (TekijäL 7 luku 57§) Virallisella syyttäjällä ei ole oikeutta syytteen nostamiseksi viran puolesta edellä mainittuja tekijänoikeusrikkomuksen tekijöitä vastaan, mikäli asianomistaja ei ilmoita rikosta syytteeseen pantavaksi. Tekijänoikeusrikoksen osalta lähtökohtaisesti menetellään samalla tavalla, mutta erittäin tärkeän yleisen edun vaatiessa virallinen syyttäjä voi nostaa syytteen ilman asianomistajan aloitetta. (RL 49 luku 6§, TekijäL 7 luku 62§)

3. Tekijänoikeuden luovuttaminen

3.1 Yleistä lisensseistä

Immateriaalioikeuksien lisenssit ovat kehittyneet käytännössä ja eri aineettomia yksinoikeuksia koskevat lait antavat perusraamit osapuolten välisille sopimuksille. Suomessa ei ole lisenssisopimuksia koskevaa yleislakia, vaan asiasta on olemassa joitakin hajanaisia säännöksiä erilaisissa immateriaalioikeuksiin liittyvissä laeissa. Nämä yksinoikeuslait eivät anna ratkaisua edes perustavaa laatua oleviin ongelmiin, mutta ne mahdollistavat rajoitetut luovutukset ja tekevät peruseron kokonaisluovutuksiin nähden.(Oesch 2004a S. 914, 917- 918) Lisenssisopimuksen oikeusvaikutus on sellainen, että lisenssinantajana oleva aineettoman yksinoikeuden haltija luopuu jossakin suhteessa oikeusasemastaan lisenssinsaajan hyväksi. Lisenssit eroavat

oikeuden kokonaisluovutuksesta, koska kokonaisluovutussopimuksella siirretyt oikeudet eivät enää palaudu alkuperäiselle oikeudenhaltijalle. (Oesch 2004a S.914–915) Käyttöluvalla on oikeudenhaltijan kannalta tiettyjä etuja verrattuna kokonaisluovutukseen, koska hänellä säilyy jokin tärkeä luovutuskohteen osa. Näihin sopimukseen voidaan ottaa ehdot, joiden mukaan lisensoidut oikeudet palautuvat niiden omistajalle tiettyjen seikkojen vallitessa, esimerkiksi käyttöoikeuksiansaajan maksukyvyttömyystilanteessa. Lisenssien myöntämiseen on useita eri motiiveja. Käyttölupa laaditaan usein puhtaasti taloudellisen hyödyn saamiseksi, koska se voi taata varman ja jatkuvan tulovirran. Sitä voidaan käyttää myös tuotannon ja jakelun korvikkeena, koska lisenssinantajan ei tarvitse itsenäisesti tuottaa ja levittää lisenssisopimuksella valmistettuja tuotteita. Käyttöluvat mahdollistavat joissakin maissa olevien ankarien vienti- ja tuontimääräysten kiertämisen, monenlaisten paikallisten riskien välttämisen ja ne voivat johtaa edullisempaan hinnoitteluun tullien ja erilaisten julkisten maksujen vuoksi. (Oesch 2004a S.915) Lisenssit mahdollistavat myös teknisen tiedon ja immateriaalioikeuksien vaihtamisen toisten yritysten kanssa. Yritykset voivat joissakin tilanteissa omistaa osittain päällekkäistä teknologiaa, jolloin yhtiöt eivät voisi toimia loukkaamatta toistensa oikeuksia. Silloin oikeudellisen riidan uhka on todellinen. (Oesch 2004a S.916). Lisenssien vaihtamisella rauhoitetaan kilpailu- ja kiistatilanteita. Ristiinlisensoiminen ilman suurempia korvauksia myös edistää markkinoiden ja teknistä kehitystä, mikä on viime kädessä markkinoilla toimivien yritysten edun mukaista. (Oesch 2004a S.916) Lisenssistrategian on tuettava sekä pitkän, että lyhyen aikavälin liiketoimintasuunnitelmaa. Onnistunut lisensiointi täydentää ja parantaa tuotteiden valmistusprosessia ja auttaa yrityksen asemoinnissa markkinoilla (Megantz 2002 S.79-80). Käyttöluvista saatavat tulot on asetettava sellaiselle tasolle, että ne korvaavat riittävällä tavalla oikeudella suojattavan tuotteen aikaan saamiseen uhratut resurssit. Lisensioinnista aiheutuvien kustannusten ja saatavien tuottojen arvioinnissa on noudatettava erityistä varovaisuutta (Megantz 2002 S.79-80). Lisenssin ehdot on asetettava sen mukaan, onko kyseessä pitkä- vai lyhytaikainen käyttölupa ja lisäksi lisensoitavan teknologian ja markkinoiden luonne on huomioitava käyttöoikeussopimuksen ehtoja laadittaessa. (Megantz 2002 S.79) Käyttöluvat voivat perusluonteeltaan olla joko yksinomaisia, tai yksinkertaisia. Myös näiden kahden välimuotona pidettävä yksittäinen lisenssin on mahdollinen (Saarnilehto et.al 2001 S.1002). Yksinomaisessa lisenssissä vain käyttöluvansaajalla on mahdollisuus saatujen oikeuksien hyödyntämiseen, joten oikeudenhaltija ei voi enää myöntää muille vastaavan-

laisia käyttöoikeuksia ja hänellä itselläänkään ole oikeutta lisensoidun kohteen hyödyntämiseen.(Oesch 2004a S.917,Siivola 2004 S.77) Yksittäisessä käyttöluvassa oikeuksien haltija pidättää itselleen käyttöoikeuden lisensoituun kohteeseen, mutta sitoutuu olemaan myöntämättä käyttöoikeuksia muille (Saarnilehto et.al 2001 S.1002). Yksinkertaisten käyttölupien tapauksessa, oikeudenhaltija voi myöntää samoihin kohteisiin liittyviä lisenssejä muillekin ja lisäksi hänellä itsellään säilyy oikeus lisensoidun teknologianhyödyntämiseen. (Oesch 2004a S.917, Siivola 2004 S.77) Edellä mainitut lisenssisopimuksia koskevat nimitykset ovat vakiintuneita, mutta osapuolten tulisi määritellä ja täsmentää, mitä valitulla lisenssi tyyppiä kuvaavalla nimityksellä tarkoitetaan (Saarnilehto et.al 2001 S.1002). Lisenssien päälaji ja luonne selviävät yleensä vasta näiden sopimusten tulkinnalla (Oesch 2004a S.917). Ilman erityistä syytä lisenssi tulisi myöntää yksinkertaisena. Myöntäjän kannalta sellaisen käyttöluvan etuna on se, että hän ei ole kokonaan riippuvainen yhden lisenssinsaajan toiminnasta ja tarve käyttöluvanhaltijan onnistumisen arvioinnissa markkinoilla on huomattavasta alhaisempi. (Megantz 2002 S.83). Oikeuden omistaja voi myymällä itse lisensoitua teknologiaa ja myöntämällä käyttöoikeuksia muille markkinoilla toimiville yrityksille osallistua aktiivisemmin markkinointitoimenpiteisiin ja estää syntymästä tilanteita, joissa yksinomaisen käyttöluvanhaltijaa laiminlyö tarkoituksella kilpailullisista syistä tuotteiden mainonnan. (Megantz 2002 S.83) Lisäksi useat alhaisilla maksuilla myönnetyt käyttöluvut aiheuttavat sen, että teknologiaa käytetään laajasti useilla eri markkinoilla ja eri tuotteissa, mikä kasvattaa sen tunnettuutta ja parantaa teknologian kehittämisen mahdollisuuksia. Käyttöluvanosaajan kannalta etuna on alhaisempi rojalti kuin yksinomaisen käyttöluvan tapauksessa. (Megantz 2002 S.83) Yksinomaisen lisenssinsaajalla tulisi olla riittävä tuotantokapasiteetti ja vaadittavat markkinointiin liittyvät resurssit ja hänen pitäisi uhrata nämä lisensoidun teknologian valmistamiseen ja mainostamiseen. Lisäksi oikeuksien omistajan pitäisi varmistua, hyödynnetäänkö lisensoidun teknologian potentiaalia mahdollisimman tehokkaalla tavalla myöntämällä siihen käyttöoikeudet vain yhdelle taholle ja pystyykö yksinomaisen lisenssisaaja saavuttamaan tarpeeksi suuren markkinaosuuden. (Megantz 2002 S.83) Sellaisen käyttöluvan myöntäminen on järkevää vain, jos kyseessä on suuri dominoiva yritys, joka toimii markkinoilla, joilla on suhteellisen vähän kilpailijoita ja joille tulon esteet ovat lisenssiantajan kannalta korkeita.(Megantz 2002 S.83)

3.2 Tekijänoikeudelliset lisenssit

Tekijänoikeuslisenssit voivat olla merkityksellisiä teknologian siirrossa ja useimmiten nämä käyttöluvut koskevat tietokoneohjelmaan liittyvien oikeuksien siirtämistä. (Oesch 2004a S. 914) Tekijänoikeuslain mukaan kyseiseen oikeuteen kuuluvat taloudelliset oikeudet voidaan luovuttaa kokonaan tai osittain. Lähtökohtaisesti moraaliset oikeudet eivät ole luovutettavissa, mutta ne voidaan pätevästi siirtää ainoastaan silloin, kun on kyseessä laadultaan ja laajuudeltaan rajoitettu teoksen käyttäminen. (Vedenkannas 2002 S.863, Siivola 2004 S.82) Tekijänoikeuden kokonaisluovutuksessa tekijä menettää kaikki teokseen liittyvät taloudelliset yksinoikeutensa. (Vedenkannas 2002 S.863) Luovutuksen kohteena voi olla myös tekijänoikeudella suojatusta teoksesta valmistettu konkreettinen teoskappale ja sen luovutuksessa ei siirretä olenkaan tekijälle kuuluvia abstrakteja oikeuksia. (Vedenkannas 2002 S.862) Tekijänoikeuden kokonaisluovutuksen, eli lopullisen siirron ja käyttöluvan välinen ero on vaikeammin erotettavissa kuin muiden aineettomien oikeuksien kohdalla, koska sitä ei rekisteröidä. Käsiteltävän oikeuden siirtona pidetään kokonaisluovutusta tai sen osan luovuttamista sellaisilla ehdoilla, jotka antavat luovutuksensaajalle yksinoikeudet saatuihin taloudellisiin oikeuksiin. Silloin kyse on luonteeltaan yksinomaisesta lisenssistä. Käyttöluvaksi katsotaan tilanne, jossa oikeudet luovutetaan yksinkertaisina, jolloin kysymys on yksinkertaisesta käyttöoikeussopimuksesta (Siivola 2004 S.82, Palm 1996 S.698–699). Tekijänoikeuden lisenssillä tarkoitetaan tekijälle kuuluvien yksinoikeuksien osittaisluovutusta. (Palm 1996 S.698, Vedenkannas 2002 S.862, 866). Eron tekeminen teoskappaleen siirtämisen ja kokonais- tai osittaisluovutusten välillä on merkityksellistä tekijänoikeuslain mukaisen edelleenluovutuskiellon vuoksi. Tekijänoikeuden levitysoikeudellinen raukeaminen tapahtuu edellä mainitusta kiellosta johtuen ainoastaan konkreettisen teoskappaleen luovutuksessa. (Vedenkannas 2002 S.863) Tekijänoikeuden luovutuksia koskevat säännökset ovat tahdonvaltaisia, mikä mahdollistaa kyseisen oikeuden siirron tapahtumiin ja laajuuteen liittyvien erityisolosuhteiden huomioonottamisen osapuolten välisissä sopimuksissa. Kyseisen oikeuden luovutussopimuksille ei ole asetettu mitään määrämuotoa koskevia vaatimuksia, joten nämä sopimukset ovat päteviä kirjallisesti ja suullisesti tehtyinä. Tekijänoikeuden luovutussopimus voi syntyä myös konkludenttisesti, eli osapuolten välisellä hiljaisella yhteisymmärryksellä. (Palm 1996 S.698) Tekijänoikeuslaki mahdollistaa abstraktisten taloudellisten oikeuksien eri osatekijöiden valmistusoikeuden, levitysoikeuden, yleisölle saattamisoikeuden, teoksen esittämisen, välittämisen ja näyttämisen, tai näistä

osatekijöistä pienempien siivujen, eli ohuiden viipaleiden luovuttamisen. Luovutusso-
pimukset eivät rajoitu vain kyseisessä laissa mainittuihin yksittäisiin tyyppeihin, vaan
käyttöluvan myöntäminen, tai kokonaisluovutuksen suorittaminen voidaan toteuttaa
erilaisilla kombinaatioilla ja vähän teostyyppistä riippuen mahdollisuuksien määrä on
periaatteessa rajaton. Näin ollen luovutusso-
pimuksessa siirrettävät oikeudet voidaan
jaotella hyvinkin yksityiskohtaisesti ja kyseinen sopimus on mahdollista tehdä erittäin
tarkasti määritellystä oikeudesta.(Vedenkannas 2002 S.863,Siivola 2004 S.82, Palm
1996 S.698,). Tekijänoikeuteen liittyvien abstraktien oikeuksien luovutus voidaan
suorittaa myös ajallisesti, alueellisesti tai määrän suhteen rajoitettuna. (Siivola 2004
S.82, Palm 1996 S.698)

3.2.1 Tekijänoikeudellisissa lisensseissä huomioitavat asiat

Tekijänoikeudellisissa lisensseissä on erityisesti kiinnitettävä huomiota käyttöluvan
alueelliseen laajuuteen, koska suojataso voi vaihdella maittain. Suomessa tekijänoi-
keuksilla suojatut teoksen eivät välttämättä nauti tekijänoikeudellisesta suojasta ul-
komailta ja myös päinvastainen tilanne on mahdollinen. (Siivola 2004 S.77) Tekijän-
oikeuden luovutusso-
pimuksia tulkitaan suppeasti, mikä tarkoittaa sitä, siirretyksi näi-
den perusteella katsotaan vain sopimuksista selkeästi ilmikäyvät oikeudet ja niistä
ilmenevässä laajuudessa. (Kallioniemi 2002 S. 286, Siivola 2004 S.83, Oesch 2004b
S. 257) Tämä on oikea ja kohtuullinen lähtökohta varsinkin massahyödyntämisen
ympäristössä (Oesch 2004b S. 257). Kyseinen tekijän hyväksi toimiva tulkintaetu on
peräisin tekijänoikeuslain taustalla olevasta ajatuksesta, jolla korostetaan oikeuden-
haltijan suojan tarvetta kaikissa tilanteissa, mukaan lukien epäselvät tapaukset, jois-
sa sopimukset on laadittu epäselvästi tai aukollisesti. (Oesch 2004b S. 257) Suppea
tulkintatapa aiheuttaa luovutusso-
pimusten kohdalla ongelmia erityisesti tapauksissa,
joissa teosten hyödyntämismahdollisuudet ovat sopimuksen tekemisen jälkeen laa-
jentuneet huomattavasti olosuhteissa tapahtuneiden muutosten vuoksi. Tämä on-
gelma ratkaistaan mainitsemalla luovutusso-
pimuksessa, että siirronsaajalla on teok-
seen kaikki myöhempien käyttömuotojen laajentumisen vuoksi syntyvät oikeudet.(
Siivola 2004 S.83) Nykyisin osapuolten on sovittava mahdollisuudesta teoksen julkis-
tamiseen verkkolevityksen ja kaikkien digitaalisten levittämistapojen kautta. Sopi-
muksessa on oltava selkeät ehdot, jotka antavat luovutuksensaajalle oikeudet edellä
mainittujen menetelmien hyödyntämiseen, koska ilman nimenomaista mainintaa nii-
den katsotaan jääneen tekijälle. (Siivola 2004 S.83) Tekijänoikeutta ei tarvitse ylläpi-

tää millään tavalla, koska sitä ei merkitä rekisteriin. Siitä syystä kyseisen oikeuden olemassaoloa käsitellään vasta loukkaustilanteissa. Tästä omalaatuisesta erityispiirteestä johtuen epävarmoissa tilanteissa tulisi luovutus- ja lisenssisopimuksissa erillisellä lausekkeella huomioida se, että tekijänoikeudellista suojaa ei välttämättä olekaan. (Siivola 2004 S.97) Tekijänoikeuden luovutussovimuksissa tulisi ottaa huomioon teoksen muuntelu- ja edelleenluovutuskiellot. Tekijänoikeuslain olettamassäänösten mukaan oikeuksien siirronsaajalla ei ole oikeutta teoksen muuttamiseen ja luovuttamiseen ilman erillistä sopimusta. Lupa kyseisiin toimenpiteisiin voidaan antaa myös jälkikäteen (Palm 1996 S.699). Tosin muuttamiskielto liittyy ainoastaan olennaisiin muutoksiin, joten vähäiset respektioikeutta loukkaamattomat muutokset voidaan suorittaa ilman nimenomaista suostumusta. (Palm 1996 S.699, Siivola 2004 S.83) Edelleenluovutuskieltoon liittyvä säännös on voimassa tekijänoikeuden kokonaisluovutuksen ohella myös osittaisluovutuksen tapauksessa. (Vedenkannas 2002 S.865) Vedenkannas puhui vain teoksen luovutuskiellosta, mutta olettaisin, että samalla on tarkoitettu myös muuntamiskieltoa, koska näistä molemmista on olettamassäänökset samassa pykälässä. Tekijänoikeuslaissa olevat kiellot eivät liity liikkeen tai sen osan luovutustilanteisiin, eli tekijänoikeus saadaan vapaasti luovuttaa sen kuuluessa liikkeelle edellä mainituissa tilanteissa. Kyseisessä tilanteessa luovuttaja on siirrosta huolimatta vastuussa sopimusvelvoitteiden täyttämisestä. (Palm 1996 S.699–700, Siivola 2004 S.83) Liikkeen tai sen osan luovutuksessa siirtynyt tekijänoikeus palautuu kuitenkin alkuperäiselle tekijälle, mikäli luovutuksensaaja ei käytä oikeuksiaan hyödyksi sovitun tai kohtuullisen ajan kuluttua. (Palm 1996 S.700)

3.3 Tekijänoikeuden siirtyminen työsuhteessa

Merkittävä osa tekijänoikeussuojasta nauttivista teoksista luodaan toisen palveluksessa. Nykyisin voidaan kiistattomasti sanoa, että eniten tekijänoikeudella suojattuja teoksia syntyy työsuhteessa. (Palm 1996 S.703–704) Työsuhdeteoksen käsitteellä tarkoitetaan työntekijän aikaan saamaa kirjallista tai taiteellista teosta, joka on syntynyt tavallisten työtehtävien tai työsuhteeseen liittyvän tavanomaisen toiminnan velvoittamana. (Palm 1996 S.696) Työntekijä luo työsuhteen aikana useissa eri tilanteissa tekijänoikeudella suojattavia teoksia ja tietyissä ammateissa edellä mainittujen teosten luominen kuuluu tavanomaisiin työvelvollisuuksiin. Esimerkkinä voidaan mainita toimittaja ja nykyisin tärkeänä pidetty tietokoneohjelmateollisuus. (Palm 1996 S.696) Lähtökohtaisesti tekijänoikeudellisten säännösten ja työoikeuden välillä on

suuri ristiriita. Tekijänoikeuslain mukaan oikeudet luotun teokseen myönnetään tekijälle ja työoikeudessa hyväksytyjen periaatteiden mukaan työn tulos on yleensä työnantajalle kuuluva omaisuus. Työsuhdeteoksiin liittyvä pääasiallinen ongelma koskee työnantajalle siirtyvien oikeuksien laajuutta: Saako työnantaja vain käyttöoikeuden, vai siirtykö koko tekijänoikeus hänelle? (Palm 1996 S.696–697) Tämä huomattava oikeudellinen kysymys tulisi selkeällä tavalla ratkaista lainsäädännöllä, mutta sääntelytarpeesta huolimatta tekijänoikeuslakiin ja työlainsäädäntöön ei ole otettu nimenomaista ja yksiselitteistä työsuhdeteoksia koskevaa normistoa, lukuun ottamatta tietokoneohjelmiin liittyviä yksittäissäännöksiä, joka määräisi, kenelle tekijänoikeus kuuluu kyseisissä tapauksissa ja mitkä ovat sen hyödyntämismahdollisuudet. (Palm 1996 S.696,702, Haarmann 1999 S.234) Uudistuneen tekijänoikeuslain muutosten valmistelun aikana suoritettiin opetusministeriön toimeksiannosta selvitys tekijänoikeuden asemasta työ- ja virkasuhteissa ja mahdollisista sääntelytarpeista (HE 28/2004 S.16) Kyseinen selvitys osoitti, että teknisessä kehityksessä ja tekijänoikeuden käytössä ja käyttöympäristössäkkin on tapahtunut merkittävää muutosta. Alalla toimivien mielestä nykyinen sääntelemätön tilanne haittaa aineiston monikäyttöisyyttä ja markkinoiden kehittämistä. Tekijänoikeuden sääntelyä toivovien tahojen mielestä selkeä työntekijän taloudelliset oikeudet työnantajalle siirtävä lainsäädäntö parantaisi myös kansainvälistä kilpailukykyä. Säännös tulisi sovellettavaksi tilanteessa, jossa yksittäisen työnantajan ja työntekijän välillä ei ole asiasta erikseen sovittu. (HE 28/2004 S.16) Tekijänoikeudenhaltijoita edustavat tahot painottivat kehityksen merkitystä toisella tavalla ja painottivat työnantajan ja työntekijän välisten sopimusten merkitystä. Heidän mielestään mahdollisella sääntelyn mukaan oikeuksien pitäisi kuulua työntekijälle, ellei osapuolten välillä ole toisin sovittu ja eräät ehdottivat kohtuulliseen korvaukseen ja sopimuksen kohtuullistamiseen liittyvää sääntelyä.(HE 28/2004 S.16) Selvityksessä todettiin, että mahdollisen sääntelyn pitäisi olla soveltamisalaltaan yleinen. Kyseisen tutkimuksen johtopäätöksenä oli, että tapahtuneesta kehityksestä kerätty aineisto ei ole riittävä peruste työsuhdetekijänoikeutta koskevan yleisen ja kattavan sääntelyn toteuttamiseksi. Lainsäädännön muuttamisen tarpeen arvioimista on kuitenkin syytä jatkaa. (HE 28/2004 S.16) Tästä voidaan päätellä, että tulevaisuudessa työsuhdetekijänoikeutta koskevan normiston säätäminen on hyvinkin mahdollista. Nimenomaisten normien puuttuminen on selitettävissä työntekijän ja työnantajan intressien ristiriitaisuudella. Yksinkertaistettuna tilanne työsuhdeteosten osalta näyttää seuraavanlaiselta: Työntekijäpuoli haluaisi säilyttää kaikki oikeudet

työsuhteessa luotuun teokseen ja työnantajat puolestaan haluaisivat itselleen mahdollisimman laajat oikeudet työsuhdeteosten käyttämiseen. (Palm 1996 S.696) Työsuhteessa syntyneistä tietokoneohjelmista on tekijänoikeuslakiin otettu erityissäännökset, joten työnantaja saa suoraan tähän lakiin perustuen tekijänoikeudet työsuhteessa valmistettuihin ohjelmistoihin. (Haarman 1999 S. 237, Simojoki & Oesch) Kyseisten normien mukaan tekijänoikeus tietokoneohjelmaan ja siihen välittömästi liittyvään teokseen siirtyy työnantajalle, mikäli ohjelma ja edellä mainittu teos on syntynyt suoritettaessa työsuhteesta johtuvia työtehtäviä. (TekijäL 3 luku 40b §) Tämä säännös on kuitenkin tahdonvaltainen, joten siitä on mahdollista poiketa osapuolten välisellä sopimuksella. Nämä normit on laadittu nimenomaisesti tietokoneohjelmia valmistavien yritysten etuja silmällä pitäen, nimittäin kyseisille yrityksille on tärkeää saada rajoittamattomat oikeudet työtehtävien aikana syntyneisiin tietokoneohjelmiin. (Haarman 1999 S. 237) Sen taustalla on myös se, että tietokoneohjelmia tehdään yleensä ryhmätyönä, jolloin tekijöitä on normaalisti suuri ja kokoonpanoltaan vaihteleva joukko, mikä vähentää luomistyöhön osallistuneiden persoonallista suhdetta lopputulokseen ja korostaa työnantajan ohjeiden merkitystä. (Haarman 1999 S. 237) Suomen tekijänoikeusnormit edustavat mannermaista tekijänoikeudellista perinnettä ja siitä syystä ne ovat tekijäkeskeisiä. Mannermaisessa järjestelmässä itsestään selvänä pidetään tekijänoikeuden syntymistä kaikissa tapauksissa teoksen alkuperäiselle luonnolliselle henkilölle. Näin ollen työsuhteessakin tekijänoikeudet työtehtävien suorittamisen aikana syntyneeseen teokseen kuuluvat ensin aina sen alkuperäiselle teoksen valmistaneelle työntekijälle. (Palm 1996 S.698, Haarmann 1999 S.234-235, Simojoki & Oesch) Työsuhdeteoksiin kuuluvat tekijänoikeudet voivat kuitenkin siirtyä työnantajalle sopimukseen perustuen. Työsopimukseen voidaan ottaa ehtoja, joiden mukaan työnantaja saa esimerkiksi kaikki oikeudet työntekijän luomiin teoksiin. (Simojoki & Oesch) Työsuhdetekijänoikeuteen liittyvien yleisten säännösten puuttumisesta johtuen työnantajan ja työntekijän välisille sopimuksille annetaan suuri painoarvo ja tekijänoikeuden siirtymisestä voidaan sopia joko yksilöllisesti, tai kollektiivisesti. Näihin osapuolten välisiin sopimuksiin sovelletaan yleisiä sopimusoikeudellisia sääntöjä ja tekijänoikeuslain yleisiä määräyksiä kyseisen oikeuden luovutuksesta. Tekijänoikeus työtehtävien suorittamisen aikana syntyneeseen teokseen voi siirtyä myös osapuolten välisellä hiljaisella yhteisymmärryksellä, eli konkludenttisesti. (Haarmann 1999 S. 235) Useimmiten tekijänoikeuksien siirtymisestä ei ole tehty minkäänlaista sopimusta ja nämä tilanteet ovat ongelmallisia, koska niissä joudutaan arvioimaan,

mitä osapuolten on katsottava sopineen kyseisten oikeuksien luovutuksesta? (Simojoki & Oesch, Haarmann 1999 S. 235) Nykyisin yleisesti hyväksytyn ajattelumallin mukaan työnantaja saa erillisen sopimuksen puuttuessa normaalin yritystoimintansa edellyttämän käyttöoikeuden työntekijän valmistamaan teokseen ja muilta osin työsuhdeteoksiin kuuluvat tekijänoikeudet jäävät niiden alkuperäiselle tekijälle. (Haarmann 1999 S. 236, Simojoki & Oesch) Edellä mainitun ajattelumallin mukaan oletetaan yleensä, että työnantajalle siirtyneet teoksen hyväksikäyttöoikeudet ovat yksinomaisia, koska olisi ristiriitaista, mikäli tekijä saisi kilpailla teoksestaan työnantajansa kanssa ja mahdollisesti tarjota sitä kilpailijayrityksille. Työntekijällä on oikeus hänelle jääneiden työsuhdeteokseen kuuluvien oikeuksien käyttämiseen edellyttäen, että niiden hyödyntäminen ei ole ristiriidassa työsuhteeseen liittyvien velvollisuuksien muun muassa työntekijän lojaliteettivelvollisuuden kanssa. (Haarmann 1999 S. 236, Palm 1996 S. 716) Tämän ajattelumallin suosiota perustellaan yleisluontoisuudella ja siten sen soveltuvuudella useisiin eri tilanteisiin, mutta nimenomaan mallin yleisluontoisuutta pidetään myös sen heikkoutena. Yksittäisissä riitakysymyksissä sillä ei kovin paljon ratkaista ja olosuhteiden muuttumisen vuoksi mallista on vielä vähemmän hyötyä. Ajattelumallia kannatetaan laajasti kirjallisuudessa, mutta korkein oikeus ei ole koskaan joutunut käsittelemään sitä. (Haarmann 1999 S. 236) Työnantajan normaali toiminta vaikuttaa siis hänen käyttöoikeuksiensa laajuuteen, mutta sitä ei kuitenkaan voida tyhjentävällä tavalla määritellä, koska työntantajayrityksen tavallinen toiminta vaihtelee toimialoittain. Jossain tapauksissa työnantajien toiminta on erittäin monimuotoista ja vaihtelevaa, kun toiset ovat keskittyneet vain yksinkertaisiin toimintoihin. Työnantajan toimialan muuttuminen ja kehittäminen ovat myös tavallisia ilmiöitä. Toimiala vaikuttaa ratkaisevasti työnantajan tavanomaiseen toimintaan, jossa hänelle myönnetään oikeudet työsuhdeteosten hyödyntämiseen. Näin ollen voidaan sanoa, että nimenomaisen sopimuksen puuttuessa työsuhdetekijänoikeuden siirtyminen on toimialakohtaista (Palm 1996 S.707)

4. Tietokoneohjelman tekijänoikeudellinen suoja

Tekijänoikeuden hyväksyminen tietokoneohjelmien yleiseksi suojamekanismiksi on muuttanut informaatiotietotekniikan talouden menestyksekkääksi ja kasvavaksi talouden sektoriksi. (Oesch 2004b S. 256) Tietokoneohjelmien huomattavan taloudellisen ja teknisen merkityksen vuoksi ne otettiin Suomessa tekijänoikeudellisen suojan alaisuuteen nimenomaisella säännöksellä, joka luokittelee ohjelmat kirjallisiksi teok-

siksi. (Klami 1997 S.587, Oesch 2004b S. 256) Tietokoneohjelmat otettiin tekijänoikeuden suojaavan sateenvarjon alle osittain pragmaattisista syistä, nimittäin muut olemassa olevat suojamuodot eivät helposti soveltuneet ja tekijänoikeus tarjosi valmiin ilman muotovaatimuksia toimivan enimmäkseen tarpeet turvaavan ja myös kansainvälisen suojan takaavan järjestelmän. Ohjelmistojen kohdalla tekijänoikeus tarjoaa erityisesti valmistajille todellisuudessa investointisuojaan. (Oesch 2004b S. 257) Tekijänoikeus on pääasiallinen suojamuoto tietokoneohjelmille, jotka eivät pelkän tiedon prosessoimisen lisäksi täytä mitään teknistä tarkoitusta. (Klami 1997 S.593) Suomessa tekijänoikeuden ajateltiin soveltuvan tietokoneohjelmien suojaksi joustavuuden vuoksi. Kyseisen oikeuden uskottiin edistävän kilpailua ja ohjelmistojen kehitystä mahdollistaen samalla luovan työn suojaamisen, koska tekijänoikeus ei monopolisoi ideoita, vaan jättää ne ainakin periaatteellisella tasolla kaikille vapaasti käytettäväksi. Sen katsottiin tasapainottavan suojantarpeen vaatimukset ja turvaavan kilpailun edellytykset. (Mylly 2005 S.749) Tekijänoikeudellisella suojalla on hyviä puolia ohjelman oikeudenhaltijan näkökulmasta. Se syntyy itsestään ilman kalliita hallinnollisia toimenpiteitä ja tekijänoikeus on luonteeltaan kansainvälinen, joten loukkauksiin voidaan tehokkaasti puuttua suurimmassa osassa maailmaa. Tietokoneohjelmien kannalta se säilyy kaupallisessa mielessä ikuisesti pitkäkestoisuutensa ansiosta. (Takki 2003 S.55–56) Tietokoneohjelmistot eroavat muista kirjallisiin teoksiin lukeutuvista teostyypeistä, koska niiden kopiointi yksityiseen käyttöön ei ole sallittua. (Juntura 1999 S.67) Valmistajan luvalla ensimmäisen kerran yleisön saataviin saatettujen ohjelmien vuokraaminen ja lainaaminen ovat myös kiellettyjä luvanvaraisia toimenpiteitä. (Oesch 2004b S. 261, 267, Juntura 1999 S.67,) Tietokoneohjelmiin liittyvät keskeisimmät tekijänoikeudelliset kysymykset koskevat suojan saamisessa omaperäisyysvaatimusta ja loukkaustapauksissa suojan ulkopuolelle jäävän idean ja suojattavan ilmaisun ja elementin erottamiseen. Originaliteetin tapauksessa teoskynnyksen ylittymistä ja itsenäistä luovuutta pidetään vaatimuksena. (Klami 1997 S.592). Tietokoneohjelmiin sovelletaan samoja omaperäisyyskriteerejä kuin muidenkin teosten kohdalla, joten niiltä ei saisi edellyttää normaalia suurempaa omaperäisyyttä (Mylly 2005 S.753). Tietokoneohjelmien kohdalla tämän vaatimuksen täyttymistä arvioitaessa tarkastellaan ohjelmoijan tekemiä valintoja eri ohjelmointivaihtoehtojen välillä ja teoskynnys ei ylitä, mikäli ratkaisu on täysin ulkoisten seikkojen sanelema. Ohjelmistojen valmistamiseen vaadittava luovuus vaihtelee ohjelmatyypeittäin. (Mylly 2005 S.753) Ohjelmien keskeisin vaatimus on, että tekijänoikeudellinen suoja käsittää al-

kuperäisen teoksen kiinnitettynä ymmärrettävälle ilmaisun välineelle (Klami 1997 S.593). Tekijänoikeudellinen järjestelmä ei kuitenkaan suojaa ideoita, ajatuksia tai periaatteita ja siitä syystä ohjelmiston perustana olevat rakenteet, logiikat, algoritmit, systeemit, ideat, toimintamenetelmät tai periaatteet jäävät suojan ulkopuolelle. (Mylly 2005 S.764, Juntura 1999 S.66–67 Klami 1997 S.593) Tekijänoikeuslaissa ei todeta ideoiden suojaamattomuutta, mutta lainvalmisteluasiakirjoissa mainitaan, että tekijänoikeudella ei suojata ideoita, vaan niiden omaperäistä ja luovaa ilmaisua. Tekijänoikeus myönnetään kaikille ilmaisumuodoille ja näin ollen tietokoneohjelman kone- ja lähdekielistä versiota suojataan. (Mylly 2005 S.764) Taloudellisesti arvokkaimmaksi osaksi voi osoittautua juuri systeemi-idea ja ohjelman looginen rakenne. Näiden avulla on mahdollista luoda vastaavanlainen sovellus ilman että siinä on välttämättä ainnuttakaan alkuperäisen kanssa identtistä koodiriviä. Siitä huolimatta näitä taloudellisesti arvokkaimpia ohjelman kehitysvaiheita tai elementtejä ei käytännössä katsota suojata lainkaan tekijänoikeudella. (Takki 2003 S.62)

4.1 Tekijänoikeudellisen suojan ongelmat

Tekijänoikeuden soveltamien tietokoneohjelmiin synnyttää kuitenkin ongelmia (Mylly 2005 S.749). Niiden kohdalla omaperäisyysvaatimuksen sisällöstä tuntuu olevan epäselvyyksiä ja ongelmia aiheuttaa se, että ohjelmien suorittamat toiminnot eivät välttämättä ole kytköksissä niiden kirjoitusasuun, jolla ne on saatu aikaiseksi. Lähtökohtaisesti tekijänoikeudella suojataan vain tuota kirjoitusasua, eli lähdekoodia. (Mylly 2005 S.749) Ohjelmistoteollisuudessa hyödynnetään yleisesti käytössä olevia ohjelmamoduuleja ja niitä kehitetään kumulatiivisesti eteenpäin. Tietokoneohjelma luodaan kirjoittamalla, mutta siinä olennaisia ovat sen toiminnot eikä kirjoitusasu. Näin ollen ohjelmisto koostuu tekstistä ja toiminnoista ja tämän kaksoisominaisuuden ja ohjelmistoteollisuuden asteittaisen kehitystavan vuoksi tekijänoikeus suojamuotona ei sovellu täydellisesti tietokoneohjelmiin. (Mylly 2005 S.748) Tekijänoikeus ei yksistään tarjoa riittävää suojaa ohjelmistoille ja tämä käy ilmi luonteeltaan muuttuneissa tekijänoikeuden loukkausjutuissa. (Klami 1997 S.588). Tietokoneohjelmisto voi ilmetä konekielisenä eli binäärimuotoisena koodina, josta käytetään objektikoodin nimitystä, tai lähdekielisenä versiona (Vapaavuori 2002 S.1068). Lähdekoodi ei ole tarpeellinen ohjelmiston käytön kannalta, mutta ohjelman rakenteen ja toiminnan selvittäminen on lähdekieltä tutkimalla mahdollista. Ohjelmistoa voidaan myös korjata ja kehittää tekemällä kyseiseen koodiin muutoksia ja lisäyksiä. Tämä koodi koostuu tietokoneelle

annettavista käskyistä, jotka ovat käännettävissä objektikoodiksi.(Välimäki 2002 S.851) Ohjelmiston suorituskelpoinen tietokoneeseen ladattava version koostuu varsinaisesti juuri konekielisestä koodista eli tietokoneelle ymmärrettävästä sarjasta perättäisiä lukuja (Vapaavuori 2002 S.1068-1069).Tietokoneohjelmaa valmistettaessa lähdekoodia kirjoitetaan, testataan ja hienosäädetään annettujen spesifikaatioiden rajoissa ja sen valmistuttua tulos käännetään konekieliseen muotoon (Vapaavuori 2002 S.1069, Manner 2001 S.1). Lähdekoodi on ohjelmistoa laadittaessa alun perin syntyvää tietokoneen toimintoja selittävää tekstiä ja käskyjä, jotka kuvaavat miksi ja miten ohjelmisto suorittaa tietyn toiminnon (Vapaavuori 2002 S.1069). Ohjelmoijan kannalta kyseinen koodi on ohjelman keskeisin osa, koska se ilmaisee ohjelman valmistaneen tahon ideat ja ajatukset. Lähdekoodi kertoo, millä tavalla tietokoneohjelman taustalla olevat ideat on mahdollista toteuttaa ja ohjelmointia ja ohjelmointikieltä hallitseva pystyy tutustumalla siihen tekemään samanlaisen ratkaisun uudelleen muuttuneella lähdekoodilla. (Manner 2001 S.2) Dekompilaatiolla tarkoitetaan ohjelman konekielisen koodin muodon kääntämistä lähdekieliseksi ihmissilmien ymmärrettäväksi koodiksi. Tällä tavalla ohjelman rakenne ja logiikka on paljastettavissa. (Takki 2003 S.68) Ideoidenkin tutkimisessa voidaan hyödyntää edellä mainittua käänteistä insinööriä ja käytännössä nimenomaan ideoiden kohdalla ilmenee merkittävin suojan tarve helpon kopioitavuuden takia (Klami 1997 S.596, 593). Tekijänoikeus suojaa vain täsmälleen samanlaisen koodin kirjoittamiselta, mutta ei joksikin identtisen tuntuisen ja oloisen ohjelmiston toteuttamiselta eri koodilla. Käyttäjälle sovellus ei ilmene koodina vaan toiminnallisuutena, joten ohjelman suorittamat toiminnot ovat kaupallisesti arvokkaimpia. (Takki 2003 S.62) Tilanne on vähitellen kehittymässä sellaiseen suuntaan, että ongelmien ja puutteiden vakavuus on johtanut tekijänoikeussuojan soveltuvuuden kyseenalaistamiseen (Takki 2003 S.61). Ohjelmia valmistavan yrityksen tulisi usein ja säännöllisesti kirjoittaa muistiin ja dokumentoida erinäiset mallit, kaaviot ja rakennussuunnitelmat sekä muukin määritelly aineisto, minkä jälkeen kyseiset dokumentit varustetaan erityisillä merkinnöillä. Väärinkäyttötapauksissa on mahdollista väittää, että pelkästään nämä suunnitelmat ylittävät teoskynnyksen ja niiden luvaton käyttö on kiellettyä. (Takki 2003 S.62) Loukkautapauksissa kohdataan näyttöongelmia, koska ohjelman koodi laittoman kopioimisen selvittäminen, edellyttää sen kääntämistä tai lähdekoodin hallintaa. Kääntäminen ei ole tekijänoikeuslain mukaan sallittua ja toimittaja ei vapaaehtoisesti luovuta lähdekoodia. (Takki 2003 S.63)

4.2 Tietokoneohjelmien rajapinnat

Ohjelma kokonaisuutena voi olla riittävän omaperäinen ansaitakseen tekijänoikeudellisen suojan, mutta kaikki käytetyt ohjelmamoduulit tai ratkaisut eivät välttämättä nauti kyseisestä suojasta. Tämä onkin perusteltua, koska omaperäisyyden vaatimuksen on pakko täytyä myös osaratkaisujen kohdalla, vaikka teoskynnystä pidettäisiin matalana. (Mylly 2005 S.756) Alkuperäisen tietokoneohjelman korvaavan ohjelmiston luominen edellyttää tietoa siitä, miten alkuperäinen ohjelma kommunikoi käyttöympäristössään olevien muiden ohjelmien ja laitteiden kanssa. Rajapinnat ovat niitä tietokoneohjelman osia, jotka mahdollistavat ohjelman kommunikoinnin ja yhteentoimivuuden muiden laitteiden ja ohjelmistojen kanssa. Tietokoneohjelman rajapinnoilla on keskeinen merkitys eri alojen kehityksen ja kilpailun kannalta ja niitä ei lähtökohtaisesti ole asetettu eri asemaan tekijänoikeussuojassa kuin muita ohjelmiston osia. (Mylly 2005 S.746-748). Immateriaalioikeuksien tuottaman yksinoikeuden laajuudella on tietokoneohjelmien rajapintojen osalta ratkaiseva asema. Se asettaa eri tuottajille mahdollisuudet markkinoille yhteensopivien tuotteiden valmistamiseen. Nämä mahdollisuudet ovat huonoja, mikäli rajapintoja suojataan vahvalla yksinoikeudella. (Mylly 2005 S.746) Rajapintojen suoja on kapea, nimittäin sen ulkopuolelle jäävät vähintäänkin rajaspesifikaatiot. Suomessa suoja evätään omaperäisyyden puuttumisen vuoksi. Ohjelmoijalla käytettävissä olevien rajapintojen ohjelmointivaihtoehtojen puute tai vähäisyys johtaa siihen, että suojaa ei myönnetä. (Mylly 2005 S.766) Suomessa rajapinnoille suojan myöntämättä jättämistä perustellaan omaperäisyysvaatimuksella myös silloin, kun kyseessä on ulkoisten seikkojen vaikutus lopputulokseen. (Mylly 2005 S.765) Rajapintojen osalta seikat puhuvat suojan myöntämistä vastaan ja vapaan kierrättämisen puolesta. Kilpailijoiden olisi mahdotonta luoda olemassa oleviin käyttöympäristöihin uusia kilpailevia tai liitännäisiä ohjelmia, mikäli rajapinnoille myönnettäisiin vahva immateriaalioikeussuoja. (Mylly 2005 S.766) Tekijänoikeussuojan myöntäminen alan jatkokehityksen kannalta tärkeille elementeille, jotka eivät kyseistä suojaa ansaitse, voi jähmettää tarpeettomasti koko alan. (Mylly 2005 S.749) Tekijänoikeuden suojamuodon onnistumisen arvioinnissa huomioidaan, miten hyvin tietokoneohjelmiin liittyvissä ratkaisuissa otetaan huomioon niiden erityispiirteet ja eri ohjelmistoelementtien merkitys ohjelmien kehitykselle. Rajanvetäminen suojattujen ja muiden komponenttien välillä on tehtävä tätä taustaa vasten. (Mylly 2005 S.749) Rajapintoihin liittyy myös kysymys niihin sisältyviin suojaamattomiin elementteihin kärsiksi pääsemisestä. Ohjelmat levitetään konekielisessä muodossa, joten oikeus

kääntää se ihmisen ymmärtämään lähdekieliseen muotoon vaikuttaa olennaisesti ohjelmistoalan kilpailuolosuhteiden toimivuuteen ja suojaamattomien elementtien kierrätysmahdollisuuteen (Mylly 2005 S.767).

4.3 Ohjelmistolisenssit

Tietokoneohjelmiston tekijänoikeudenhaltijalla on yksinomainen oikeus ohjelmiston kappaleiden valmistamiseen ja niiden levittämiseen yleisön saataviin (Juntura 1999 S.67) Ohjelmiston käyttäminen edellyttää tekijän yksinoikeuteen kuuluvaa kappaleen valmistamista, joten siihen tarvitaan valmistajan käyttöoikeussopimus eli lisenssi, jota pidetään kaupan tosiasiallisena kohteena (Juntura 1999 S.67) Ohjelmistoa ei myydä vaan sen lisensoidaan ja tämä perustuu tekijänoikeuslain säännökseen, jonka mukaan teoskappaleen luovutus ei sisällä tekijänoikeuden luovutusta ilman erillistä nimenomaista sopimusta. (Välimäki 2002 S.853, Juntura 1999 S.67) Tekijänoikeuslaki ja lisenssin määrittelevät sallitun käytön rajat. Käyttöluvan ehtojen tai kyseisen lain vastaisesti valmistettua kappaletta pidetään laittomana kopiona. (Juntura 1999 S.67) Tekijänoikeuslaki sisältää joitakin tietokoneohjelmistoihin liittyviä pakottavia säännöksiä, joista käyttöoikeussopimuksella ei voida poiketa. (Juntura 1999 S.68) Tekijänoikeuslaki sallii ohjelman koodin kopioinnin ja muodon kääntämisen, mikäli nämä toimenpiteet ovat välttämättömiä lisensoidun ratkaisun ja itsenäisesti luodun tietokoneohjelman ja muiden ohjelmistojen välisen yhteentoimivuuden saavuttamiseksi. (TekijäL 2 luku 25 k §) Kyseisten toimenpiteiden suorittaminen edellyttää kuitenkin tiettyjen ehtojen täyttymistä. Niihin voi ryhtyä ainoastaan lisenssinhaltija tai henkilö, jolla on käyttöoikeus ohjelman kappaleisiin, tai heidän lukuunsa asialliset valtuudet omaava taho. Vaatimuksena on myös se, että yhteentoimivuuteen pääsemisen kannalta tarvittavaa tietoa ei ole ollut helposti ja nopeasti edellä mainittujen tahojen saatavilla ja nämä toimenpiteet on rajoitettava vain yhteentoimivuuden saavuttamisen kannalta tarpeellisiin alkuperäisen ohjelman osiin. (TekijäL 2 luku 25 k §) Ohjelman koodin kopioimisen ja muodon kääntämisen aikana saatuja tietoja voi käyttää ainoastaan itsenäisesti luodun ohjelmiston yhteentoimivuuden aikaansaamiseksi ja niiden luovuttaminen muille on kiellettyä, ellei se ole tarpeellista edellä mainitun ohjelman yhteensoveltuvuuden kannalta. Lisäksi kyseisten toimenpiteiden suorittamisessa saatuja tietoja ei voi käyttää ilmaisumuodoltaan huomattavassa määrin sa-

mantyyppisen tietokoneohjelman kehittämisessä, valmistamisessa ja markkinoille saattamisessa, taikka muussa tekijänoikeutta loukkaavassa toimessa. Edellä mainittua ohjelmiston käyttöä rajoittava sopimuksen ehto on tehoton. (TekijäL 2 luku 25 k §) Ohjelmakoodin kääntäminen lähdekieliasuun palauttaminen saattaa olla välttämättöntä rajapintojen tutkimiseksi, jotta ohjelma saataisiin toimimaan muiden ohjelmistojen kanssa ja tämä kyseisen toimenpiteen salliva normisto on säädetty juuri näitä tilanteita varten. Uuden ohjelmien valmistajan olisi käytännössä mahdotonta aloittaa toimintaansa markkinoilla, joilla ohjelmistojen on sovittava yhteen jo olemassa olevien ratkaisujen kanssa (Takki 2003 S.68) Säännös aiheuttaa sen, että koodin kääntämistä ei voida lisenssillä kieltää. Tosin ne voidaan muotoilla tavalla, joka kieltää menettelyn muissa kuin pakottavien normien sallimissa tilanteissa. (Takki 2003 S.68) Tekijänoikeuslain mukaan tietokoneohjelman laillisesti hankkineella on oikeus valmistaa ohjelmistosta sellaiset kappaleet ja tehdä siihen sellaisia muutoksia, jotka ovat ohjelman käyttämiseksi haluttuun tarkoituksen kannalta tarpeellisia. Kyseinen oikeus liittyy myös virheiden korjaamiseen. Lisäksi tietokoneohjelman käyttöoikeuden haltija saa valmistaa ohjelmasta sen käytön kannalta tarpeellisen varmuuskappaleen ja hänellä on oikeus tietokoneohjelman toiminnan tarkastelemiseen, tutkimiseen tai kokeilemiseen ohjelman osan perustana olevien ideoitten ja periaatteiden selvittämiseksi, mikäli edellä mainitut toiminnot suoritetaan ohjelman tietokoneen muistiin lukemisen tai ohjelman näyttämisen, ajamisen, siirtämisen tai tallentamisen aikana. (TekijäL 1 luku 25 j §) Säännöksen takia tekijänoikeudet väistyvät tietokoneohjelman laillisen hankinnan suorittaneen tahon hyväksi. Tietokoneohjelman kappaleen valmistamista koskevat säännökset ovat tahdonvaltaisia, joten osapuolten välisellä sopimuksella voidaan ohjelmiin liittyvää tekijänoikeudellista suojaa laajentaa suoraan lain nojalla olevasta ja tällä seikalla on selvä tarkoitusperä. Kyseisen säännöksen dispositiivisuus muodostaa olennaisen osan nykyistä ohjelmistojen lisensointikäytäntöä, koska määräaikaisten tai muulla tavalla rajoitettujen käyttö lupien myöntäminen olisi käytännössä mahdotonta. (Kallioniemi 2002 S.287–288) Edellä mainittu säännös ei voi olla luonteeltaan pakottavaa, muuten lainsäädäntö johtaisi tilanteeseen, jossa tietokoneohjelman laillisesti hankkineen ei tarvitsisi lainkaan noudattaa lisenssin asettamia rajoitteita, koska hänellä olisi lakiin perustuva oikeus muun muassa käytön kannalta tarpeellisten kappaleiden valmistamiseen. (Kallioniemi 2002 S.287) Laillista hankintaa koskevalla säännöksellä on merkitystä silloin, kun erillistä lisenssisopimusta ei laadita, nimittäin ohjelman käyttöoikeus perustuu kyseiseen normistoon (Kal-

lioniemi 2002 S.288). Käytännössä ohjelmistolisenssit ovat muotoutuneet omaksi osittain vakiintuneeksi alueeksi. Erityisesti suuremmat yritykset ovat omilla kirjallisilla ehdoillaan vaikuttaneet lisenssikäytäntöjen syntymiseen. Standardiehtojen tavoitteena onkin ollut laajemman hyväksyttävyyden ja kantavuuden saavuttaminen. (Oesch 2004b S.259) Eri ryhmittymien keskenään hyväksymät ja kannattamat vakioehdot voivat omalta osaltaan ilmentää alan kauppatapoja. Vakiomuotoisten lisenssien haittana on, että loppukäyttäjällä ei käytännössä ole mahdollisuutta niiden sisällön vaikuttamiseen. Toisaalta ne alentavat sopimustoiminnan yleisiä kustannuksia, mikä viime kädessä koituu loppukäyttäjän hyväksi. (Oesch 2004b S.259)

4.3.1 Avoimen lähdekoodin lisenssit

Vuonna 1998 perustettu Open Source Initiative hyväksyy avoimen lähdekoodin lisenssin edellytykset täyttävät käyttöluvasopimukset. Nämä ohjelmistolisenssit ovat vakiolisenssejä, jotka ovat tyypillisiä ohjelmistojen massamarkkinoilla (Välimäki 2002 S.852-853, Manner 2001 S.1) Kyseisen järjestön mukaan avoimen lähdekoodin lisenssin on täytettävä seuraavanlaiset ehdot. Ohjelman ilmainen ja vapaa käyttö on mahdollistettava, eli kenen tahansa on pystyttävä hyödyntämään ohjelmaa mihin käyttötarkoitukseen tahansa. Käyttöluvassa on sallittava muutosten tekeminen, johdannaisten teosten valmistaminen, ohjelmiston kopioiminen ja näiden muunnelmien ja kopioiden vastikkeeton rajoittamaton levittäminen. Lisenssiehtoissa täytyy mahdollistaa selkeän lähdekoodin vapaa saatavuus, mutta siitä voidaan vaatia maksua. (Välimäki 2005 S.113, Manner 2001 S.2, Välimäki 2002 S.854) Vapaan lähdekoodin ohjelmistoja saadaan siis rajoittamattomasti käyttää, muunnella, kopioida ja levittää, mutta käyttäjä ei voi rikkoa lisenssiehtoja ja häneltä saatetaan periä vastike. (Välimäki 2002 S. 851) Avoimen lähdekoodin lisenssin vähimmäisehdot sisältävät olennaiset tekijänoikeuteen perustuvat vaatimukset ja ne kääntävät tekijänoikeudelliset periaatteet ylösalaisin, koska kyseisen yksinoikeuden tärkeimmät komponentit eli, ohjelman kopioiminen, jakelu ja muunteleminen on sallittava. (Välimäki 2005 S.113) Lisenssoiminen vapaalla lähdekoodilla ei tarkoita, että ohjelmisto lahjoitetaan yleisölle, vaan sellaisella ohjelmistolla on edelleenkin omistaja niin kauan kuin tekijänoikeus on voimassa. (Välimäki 2005 S.114) Kyseiset käyttöluvat voivat erota toisistaan pysyvyyden ja virusvaikutuksen osalta. Lisenssit voivat sisältää molemmat, eli lähdekoodin pohjalta luodut muunnelmat ja useista eri lähteistä kootut ohjelmistoratkaisut, joissa

on käytetty avoimen lähdekoodin komponenttia, voidaan luovuttaa eteenpäin ainoastaan kyseisen lisenssin alkuperäisillä ehdoilla. Toisessa variaatiossa muunnelmien ehtoihin ei saa tehdä muutoksia, mutta vapaan koodin pohjalta luodut yhdistelmäkonaisuudet voidaan lisensoida vapaasti valittavalla tavalla. Silloin vapaan lähdekoodin lisenssillä on ainoastaan pysyvyysominaisuus, mutta ei virusvaikutusta. Sallivissa käyttöluoppien versioissa muunnelmien ja yhdistelmien luovutusehdot voidaan asettaa vapaasti (Välimäki 2005 S.118). Tekijänoikeuslaki ja oikeuksien hallinta muodostavat perustan, jolle avoimen lähdekoodin käyttöluvat rakentuvat. Ohjelmistoyrityksen näkökulmasta lisensoitavien oikeuksien hallinta on edellytyksenä käyttöluvan myöntämiselle. (Välimäki 2002 S. 853,857) Oikeuksien selventäminen voi tapahtua kirjoittamalla lähdekoodi uudestaan ja hankkimalla kolmansien oikeudet ohjelmistoihin sopimuksilla. Ilman edellä mainittua toimenpidettä kyseisen lisenssin alaisen ohjelmiston levittämisestä on vaikeaa saada suoria tekijänoikeuslisenssituloja. (Välimäki 2002 S.857) Kaikkien ohjelmistoon liittyvien oikeuksien kiistaton hallitseminen mahdollistaa yksinoikeuslisenssien ja avoimen lähdekoodin lisenssien samanaikaisen käyttämisen. Tätä kutsutaan kaksoislisensoinniksi, joka kaupallisesta näkökulmasta antaa käyttäjälle keinon päästä eroon avoimen lähdekoodin lisenssin rajoituksista ja tekijälle se mahdollistaa suorien tulojen saamisen ohjelmiston tekijänoikeudesta. (Välimäki 2002 S.858) Ohjelmiston tuotantoprosessi voi olla hajautettu, eli siihen osallistuu useita eri ohjelmoijia ja näin ollen myös tekijänoikeuden omistus hajautuu (Välimäki 2002 S.857). Hajautettuun tekijyyteen liittyvien ongelmien hallinta edellyttää ohjelmistoyrityksen näkökulmasta oikeuksien selvennystä. Tämä tarkoittaa sitä, että sen täytyy saada kaikki oikeudet lisensoitaviin tuotteisiin ja varmistua, ettei lähdekoodiin sisälly piileviä vastuita tai oikeuden loukkauksia. Todennäköisesti merkittävin näihin käyttöluoppiin liittyvä oikeudellinen riski on se, että lisenssi voi aiheuttaa epäselvyyksiä oikeuksien omistuksen suhteen ja jopa poistaa mahdollisuuden lisensoida ohjelmisto alkuperäisen tekijän haluamilla lisenssiehdoilla. (Välimäki 2002 S.857) Siitä syystä vapaita lisenssejä käyttävien yritysten täytyy olla tarkasti selvillä ohjelmistoihin kohdistuvista oikeuksista ja hallinnoitava niitä erityisellä huolella (Välimäki 2002 S.857). Edellä mainittujen toimintatapojen noudattaminen on ensiarvoista, koska vapaan koodin lisenssit synnyttävät riskin mahdollisen kolmannen osapuolen immateriaalioikeuksien loukkaukseen. Avoimen lähdekoodin ohjelmistoon on voitu ottaa tarkoituksella tai epähuomiossa osia muun tahon suojatusta ohjelmasta ja silloin kaikki kyseistä ohjelmaa jakelevat, käyttävät ja muokkaavat ovat vaaravyöhykkeellä. Riski on

todellinen erityisesti ohjelmistopatenttien määrän, valvonnan ja hyödyntämisen kasvassa. (Manner 2001 S.3) Hajautetussa tuotekehityksessä työsuhte voi osoittautua ongelmalliseksi. Kyseinen lisenssi voi loukata työnantajayrityksen oikeuksia, mikäli työntekijällä ei ole oikeutta kirjoittamansa lähdekoodin lisensoimiseen ilman työnantajan suostumusta. (Välimäki 2002 S.857) On myös olemassa riski työnantajan liikesalaisuuksien leviämisestä vahinkoa aiheuttavalla tavalla, koska suurimmaksi osaksi avoimen lähdekoodin ohjelmia hyödyntävät ammattiohjelmoijat ja nämä saatavan vapaa-ajallaan käyttää samantyyppisiä ohjelmia kuin mitä he työtehtävään suunnittelevat. (Manner 2001 S.3) Tietokoneohjelmiin liittyvät patentit tulisi lisensoida samoilla ehdoilla kuin tekijänoikeuskin ja näin ollen patentit voivat rajoittaa avoimen lähdekoodin lisensointia ja hyödyntämistä merkittävästi, koska harva patentinhaltija sallii keksintönsä hyödyntämisen kyseisen lisenssin ehdoilla. (Manner 2001 S.2) Lähdekoodiin liittyvien aineettomien oikeuksien jakaantuminen ja mahdolliset työsuhtekeksintöjä koskevat tulkintakysymykset voivat olla erityisen ongelmallisia ja kyseiset epävarmuustekijät vaikuttavat muun muassa käyttöluvien pätevyyteen ja synnyttävät riskejä myös lisenssinsaajalle. (Manner 2001 S.3) Virusvaikutus on eräs avoimen lähdekoodin lisensseihin liittyvä riski. Kyseisellä vaikutuksella tarkoitetaan sitä, että hyödynnettäessä kyseistä koodia tai sen muunnelmaa jonkin uuden ohjelman osana täytyy tämän uudenkin kokonaisuuden luovutuksessa noudattaa alkuperäisiä lisenssin ehtoja. (Manner 2001 S.2) Tässä tapauksessa avointa lähdekoodia hyödyntänyt taho voi joutua ilman korvausta luovuttamaan vapaaseen jakeluun omia immateriaalioikeuksiaan ja arvokasta lähdekoodiaan. Muussa tapauksessa uuden ohjelmiston kehittäjä voi syyllistyä aiempien tekijöiden oikeuksien tai käyttöluvan ehtojen loukkaukseen. (Manner 2001 S.3) Avoimen lähdekoodin lisenssit hyödyntävät verkostovaikutusta, jonka mukaan tuotteen arvo yhdelle käyttäjälle kasvaa käyttäjien määrän lisääntyessä. Tekijän ongelmana on riittävän kontrollin pitäminen ohjelmiston käyttäjiin ja jonkinlaisen mahdollisuuden säilyttäminen tulojen saamiseen ohjelmien käytöstä. (Välimäki 2002 S.858) Avoin lähdekoodi voi nopeuttaa suunnittelua ja parantaa tuotteiden laatua, mutta siihen liittyvät oikeudelliset riskit vaativat etukäteistä huolellista suunnittelua ennen toimintaan ryhtymistä. (Manner 2001 S.3) Kyseisen lisenssin hyvänä puolena on se, että luotettavampia ohjelmia syntyy entistä nopeammin ja pienemmin kuluihin. Myös käyttäjien määrä ja siten potentiaalinen markkina on suurempi ja vuorovaikutus asiakkaisiin tiivistä. Vapaa ohjelmistolisenssi on hyvä valinta erityisesti aloittelevalle yritykselle, koska asiakas on riippumaton toimittajasta.

Tilaaajalla on ainakin periaatteellinen mahdollisuus toimittajan vaihtamiseen ja ohjelmiston itsenäiseen kehittämiseen lähdekoodin hallinnan vuoksi, mikä nostaa ohjelman käyttöarvoa asiakkaalle. (Välimäki 2002 S.853)

4.4. Ohjelmistojen toimituksessa syntyvät oikeudelliset riskit ja niihin varautuminen

4.4.1 Escrow- sopimus

Asiakaskohtaisen ohjelmiston ylläpidossa sekä jatkokehityksessä tilaajan omalla aktiivisuudella on korostunut merkitys. (Vapaavuori 2002 S.1068) Käytännössä tämän-tyyppinen ohjelmisto muuttuu ennemmin tai myöhemmin käyttökelvottomaksi, kun virheet estävät sen käyttämisen tai ohjelma ei ole ajan vaatimusten mukainen. (Vapaavuori 2002 S.1069) Huoltotoimenpiteiden suorittaminen on käytännössä mahdollista vain silloin, kun asiakas hallitsee tai voi hallita lähdekoodia ja siitä syystä tämän koodin hallinnasta ja luovutuksesta täytyy sopia, mikäli tarkoituksena on pysyvän riippuvuuden välttäminen alkuperäisen toimittajan osalta. (Vapaavuori 2002 S.1069) Lähdekoodin saamisesta tulisi varmistua etukäteen, koska ohjelmistotoimittaja voidaan asettaa konkurssiin, sen taloudellinen tilanne tai ylläpitopalvelun taso voi huonontua olennaisesti tai se voi lakkauttaa kokonaan ohjelmiston huoltoa koskevan liiketoimintansa. Sen luovutuksesta täytyy sopia erikseen, koska ohjelmiston käyttöoikeuden myöntämiseen sisältyy vain oikeus käyttää tietokoneohjelman konekielistä koodia. Tavanmukaisesti lähdekoodi ei tule ohjelmiston yksinoikeuslisenssin mukana. (Välimäki 2002 S.851) Ohjelmistoihin liittyvän tekijänoikeuden siirtäminenään ei velvoita automaattisesti lähdekoodin luovuttamiseen.(Vapaavuori 2002 S.1069) Toimittaja ei yleensä halua antaa asiakkaalle kyseistä koodia, koska se on valmistajan liikesalaisuus ja merkittävä kilpailuetu. Sen perusteella ilmenevät tietyille toimittajalle ominaiset ohjelmointiratkaisut, jotka asiakas saattaisi lähdekoodia tutkimalla paljastaa kilpailijoille. (Vapaavuori 2002 S.1069) Kyseisen koodin siirtymisestä toimittajalta asiakkaalle voidaan sopia useilla eri tavoilla, mutta escrow- sopimuksessa molempien osapuolten edut on turvattu parhaimmalla mahdollisella tavalla: Toimittaja saa turvatuksi liikesalaisuuksiensa salassapidon ja tilaajan puolestaan varmistaa itselleen huoltotoimenpiteiden suorittamiseksi tarvittavan lähdekoodin hallinnan sovittujen luovutusedellytysten täytyttyä. (Vapaavuori 2002 S.1069) Tärkeintä kyseissä järjestelyssä on se, että lähdekoodin luovuttamista asiakkaalle escrow- sopimuksen perusteella

toimittajan konkurssin sattuessa ei pidetä pätemättömänä konkurssinvaraisena ehtona (Vapaavuori 2002 S.1070) Escrow – Sopimukseen liittyvät tärkeimmät ehdot koskevat sen määrittelyä, millä edellytyksillä escrow- agentti on oikeutettu ja velvollinen luovuttamaan lähdekoodin asiakkaalle ja millä tavalla siirtämistä koskevat riidat saadaan pikaisesti ratkaistua. Näistä tulisi sopia riittävän tarkasti (Vapaavuori 2002 S.1072) Toimittaja saattaa lisensoida joitakin ohjelmistoja sellaisenaan useammille asiakkaille, jolloin useiden samanlaisten escrow- sopimusten solmiminen eri tilaajien kanssa on resursseja kuluttavaa. Silloin on järkevämpää, että toimittaja solmii escrow – agentin kanssa ryhmäescrowsopimuksen ja antaa hänelle lähdekoodin. Tämän jälkeen asiakkaat voivat erillisellä lyhyellä liittymissopimuksella yhtyä mukaan tähän järjestelyyn. (Vapaavuori 2002 S.1074)

4.4.2 Varautuminen kolmannen immateriaalioikeusväitteisiin

Tietokoneohjelmisto toimitussopimus on juridisten vastuiden kannalta omaleimainen sopimustyyppi, koska ohjelmiston toimittaja ei useimmiten ota lainkaan vastuuta ohjelmiston toimivuudesta tai sen käytön seurauksista asiakkaalle ja ohjelmat voivat sisältää oikeudellisia virheitä niihin liittyvissä immateriaalioikeuksissa. (Välimäki 2004 S. 901) Asiakaskohtaisissa räätälöidyissä toimitussopimuksissa ohjelmistot tyypillisesti kootaan markkinoilla olevista ohjelmistokomponenteista, jolloin toimittajan on hankittava tarvittavat lisenssit kolmansien osapuolten ohjelmistokomponenttien hyödyntämiseen. (Välimäki 2004 S. 901) Avoimen lähdekoodin lisenssillä saatujen komponenttien kohdalla toimittaja joutuu yleensä hyväksymään ehdot, joiden perusteella kyseisen lisenssin antaja vapautuu ohjelman käyttöön liittyvästä vastuusta immateriaalioikeusvastuu mukaan luettuna. Kaupallisia ohjelmistokomponenttejäkin koskevissa lisenssisopimuksissa aineettomien oikeuksien loukkausvastuu useimmiten poistetaan kokonaan tai ainakin sitä rajataan merkittävästi, joten riskienhallinnan kannalta toimittajan asema on pulmallinen. (Välimäki 2004 S. 901–902) Toimittajalla ei useimmissa tapauksessa ole mahdollisuuksia ohjelmistokomponenteissa piilevien kolmansille osapuolille kuuluvien immateriaalioikeuksien selvittämiseen ja korvaukset oikeuksien loukkauksista voivat merkitä ohjelmistotoimittajalle taloudellista katastrofia. (Välimäki 2004 S.902) Tekijänoikeusloukkauksissa on mahdollista erottaa kaksi eri tyyppitilannetta, nimittäin lähdekoodia on saatettu kopioida tekijänoikeuslain vastaisesti tai lisenssiehtoja ei ole noudatettu.(Välimäki 2004 S.902) Lähdekoodin oikeudettoman kopioimisen selville saaminen on jossain määrin mahdollista, mikäli

toimituksessa käytetty lähdekoodi on myös ulkopuolisten toimittamien komponenttien osalta saatavilla. Vertaamalla näiden rakennetta laittomaksi epäiltyyn lähdekoodiin voidaan selvittää, onko oikeuksia loukattu. Tosin lähdekoodin rakenteen tutkiminen on erittäin ongelmallista ja näin ollen varsin syvälliseen analyysiin ei teknisistä keinoista huolimatta kuitenkaan päästä. (Välimäki 2004 S.902–903) Myös lisenssiehtojen noudattamista on mahdollista valvoa jossain määrin ennakkoon, mikäli kaikki ohjelmistokokonaisuuteen kuuluvat lisenssiehdot listataan. Tosin ehtojen luettelemisen jälkeen niitä on vielä arvioitava juridiselta kannalta ja niiden tulkinta ei ole mitenkään selvää varsinkin silloin, kun komponenttivalmistaja on itse laatinut yksilölliset ehdot. (Välimäki 2004 S.903) Edellä mainituista syistä ulkopuolisen valmistamia komponentteja käyttävä huolellisellakin ohjelmistotoimittajalla on vain hyvin rajalliset mahdollisuudet selvittää, loukataanko toimituksessa mahdollisesti kolmannen tekijänoikeuksia. (Välimäki 2004 S.903) Tekijänoikeuksien lisäksi ohjelmistoon voi kohdistua kolmannen patentteja ja nämä tulevat ilmi vasta silloin, kun ohjelmisto muuttuu tarpeeksi suosituksi ja tunnetuksi. Patenttiloukkausten riski kasvaa ohjelmisto markkina-alueen laajentuessa. (Välimäki 2004 S.903) Näiden loukkauksilta on mahdollista varautua ennakkoon lähinnä yleisesti tunnettujen patenttien osalta ja seuraamalla kilpailijoiden patenttisalkkua, tosin sekin on ohjelmistoalan dynaamisuuden vuoksi käytännössä ongelmallista ja kallista. Ohjelmistopatentteja on myönnetty niin paljon eri puolella maailmaa, että edes alan suurimmat toimittajat eivät pysty arvioimaan, mitä patentteja heidän toimittamat laajat tuotekokonaisuudet mahdollisesti loukkaavat. (Välimäki 2004 S.903–904) Näin ollen huolellisenkin toimittajan mahdollisuudet patenttiloukkauksiin varautumiseen ovat vielä rajatummat kuin tekijänoikeusloukkausten osalta. (Välimäki 2004 S.904) Toimittaja voisi hankkia tuotteelleen vastuuvakuutuksen kolmansien loukkauksia vastaan, mikä on erittäin käyttökelpoinen ratkaisu tilanteessa, jossa mahdollisia vakuutusentottajia on paljon ja jossa vahingot ovat harvinaisia ja vaikeasti ennakoitavia, mutta yksittäiselle vahingonkärsijälle suuria. Tosin immateriaalioikeuksien loukkausvastuuta koskevien vakuutusten tarjonta on toistaiseksi jäänyt vähäiseksi. (Välimäki 2004 S.908- 909) Lisäksi toimittaja voi välttyä kolmansien immateriaalioikeusväitteiltä rajoittamalla vastuunsa tilaajalle ulkopuolelta hankittujen ohjelmistolisenssien mukaiseksi. (Välimäki 2004 S.909)

4.4.3 Kerrostettu lisenssi

Ohjelmistotoimituksiin liittyy yleensä kaksi eri vaihetta, nimittäin varsinainen toimitus ja siihen liittyvä hyväksymismenettely. Normaalisti asiakaskohtaisissa toimituksissa tilaajalle myönnetään käyttöoikeus välittömästi toimituksessa, mutta lopullinen maksu suoritetaan vasta hyväksymisvaiheessa, mikä ei suojaa toimittajaa asiakkaan mahdolliselta maksukyvyttömyydeltä toimituksen ja lopulliseen hyväksymiseen sidotun maksusuorituksen välisenä aikana. Toimittajan ongelmaksi voi muodostua tilaajan konkurssi ennen maksun saamista, koska kyseisessä tilanteessa ohjelmistotoimittaja voi päätyä etuoikeudettoman velkojan asemaan ilman suurempia painostuskeinoja saatavansa turvaamiseksi. (Kallioniemi 2002 S.288) Toimittaja voi turvata asemansa kerrostettuja lisenssejä hyödyntävällä mallilla, jossa käyttöoikeuden asianmukainen myöntäminen ja maksusuorituksen varmistaminen toteutetaan antamalla tilaajalle ensin määräaikainen lisenssi tai vastaava oikeus, joka vaihtuu pysyväksi täyden maksun suorittamisen jälkeen.(Kallioniemi 2002 S.289) Siirtyminen määräaikaisesta käyttöoikeudesta pysyvään oikeuden luovutukseen toteutetaan yksinkertaisesti ottamalla sopimukseen ehto, jonka mukaan maksun suorittaminen on edellytyksenä pysyvän käyttöoikeuden saamiseen. Tämä siirtymä on oikeudellisesti erittäin yksinkertainen, joten siihen liittyvät oikeudelliset ongelmat todennäköisesti jäävät vähäisiksi. Kerrostettuja lisenssejä hyödyntävässä toimituksessa toimittajan asema toimituksen ja täyden maksun välillä on selkeä ja ainakin osittain turvattu, koska määräaikaisen lisenssin myöntäjä tavallaan nauttii välillisestä suojasta tilaajan maksun laiminlyöntiä vastaan. Alkuvaiheessa määräaikaiseksi sovittu lisenssi raukeaa, mikäli täyttä maksua ei suoriteta ja silloin ohjelman käyttäminen määräajan umpeuduttua tulkitaan tekijänoikeuslain vastaiseksi toiminnaksi, johon perustuen toimittajalla on oikeus vaatia kyseisen lain mukaista hyvitystä. (Kallioniemi 2002 S.289) Kerrostetut lisenssit selkeyttävät oikeudellista tilaa myös tilaajalle annettavan käyttöoikeuden suhteenkin, koska määräaikainen lisenssi on samanlainen oikeudellinen peruste ohjelman hyödyntämiseen, kuin täyden maksun jälkeen myönnettävä pysyvä käyttölupa. Näin ollen kyseisessä ratkaisumallissa ohjelmiston käyttämisen oikeudellinen peruste ei ainakaan ole tulkinnanvarainen. (Kallioniemi 2002 S.289)

5. Tekijänoikeuden hyödyntäminen vakuutena

5.1 Tekijänoikeuden panttaus

Tekijänoikeuden ympärille rakentuneella teollisuudella on huomattava kansantaloudellinen merkitys. Siitä huolimatta kyseisen oikeuden rahoitus- ja vakuusjärjestelyistä ei ole kehitetty selkeitä ratkaisuja ja tästä syystä tekijänoikeutta ei ole juurikaan pantattu Suomessa. Tekijänoikeuslaissa ei ole erityisiä oikeuden panttausta koskevia ja velkojien suojaan liittyviä säännöksiä tekijänoikeuden vaihdannassa. Silti sen panttaaminen on mahdollista, jos panttausjärjestelyssä täytetään panttauksen liittyvät yleiset edellytykset ja otetaan huomioon tekijänoikeuden luonteesta johtuvat erityiset vaatimukset. (Rahnasto S. 553.) Tietyillä uusilla elinkeinoelämän osa-alueilla aineellisen pääoman tarve on huomattavasti vähentynyt, joten kyseisillä aloilla toimivat yritykset eivät investoi tehdasrakennuksiin koneistoihin ja kiinteistöihin. Näin ollen tämäntyyppisillä yhtiöillä ei ole mahdollisuutta perinteisten vakuuksien asettamiseen, mikä vaikeuttaa tarvittavan rahoituksen hankkimista pankkikeskeisillä rahoitusmarkkinoilla. Tavanomaisten reaali- ja immateriaalivakuuksien sijaan esimerkiksi tietokoneohjelmateollisuuden yrityksillä voi olla taloudellisesti arvokkaita panttauskelpoisia immateriaalioikeuksia, kuten patenteja, tavaramerkkejä ja tekijänoikeuksia. Äärimmäisessä tapauksessa yrityksen arvo voi suurimmaksi osaksi muodostua saaduista tekijänoikeuksista. Näin ollen tekijänoikeuden vakuutena hyödyntämistapojen selvittäminen on edellä mainittujen yritysten kannalta merkittävää. (Tepora 2005. S.181–182) Tekijänoikeuden panttaus, mikäli se on mahdollista toteuttaa, koskee vain kyseiseen oikeuteen liittyviä abstrakteja taloudellisia oikeuksia. Tekijänoikeuteen kuuluvilla moraalisisilla oikeuksilla ei ole merkitystä panttaussopimuksen sitovuuden kannalta, koska tekijä ei kykene luopumaan niistä pätevästi. (Rahnasto S.557- 560). Irtain omaisuus katsotaan panttauskelpoiseksi, mikäli se on yksilöitävässä, luovutus- ja ulosmittauskelpoista ja jos sillä on vaihdannallista vakuusarvoa. Pätevän panttauksen tekeminen edellyttää pätevää panttaussopimusta, saamissuhteen olemassa oloa, panttauskompetenssia ja julkivarmistusta. (Rahnasto 1997 S.553–554). Seuraavassa tarkastellaan panttauksen yleisiä edellytyksiä tekijänoikeuden näkökulmasta.

5.1.1 Panttauksen ja panttikohteen yleiset edellytykset sovellettuna tekijänoikeuteen

Pätevän panttauksen vaatimukset

Panttioikeuden perustaminen edellyttää saamissuhdetta pantinantajan ja pantinsaa-
jan välillä, koska velallisen omaisuudesta voidaan varallisuutta erottaa muiden velko-
jien ulottumattomiin vain todellisen velkasuhteen perusteella. Saamissuhteen ole-
massaolon vaatimus ei aiheuta mitään erityisiä ongelmia tekijäoikeuden panttauk-
sessa. (Tepora 2004 S. 185) Tekijäoikeuden panttaussopimukseen sovelletaan ta-
vallisia sopimusoikeudellisia periaatteita ja käsillä olevan oikeuden erityispiirteet eivät
aiheuta mitään erityisiä omatyypisiä ongelmia. Tosin tekijäoikeuden kirjallisen so-
pimuksen sisällölle annetaan suurta painoarvoa. (Tepora 2004 S.190) Panttaus-
kompetenssilla ratkaistaan, onko pantinantajalla riittävät valtuudet kyseisen oikeuden
perustamiseen johonkin panttiobjektiin. Tekijäoikeuden taloudellisten oikeuksien
panttauksessa tilannetta on syytä tarkastella erikseen silloin, kun pantinantajana on
tekijä itse ja tekijäoikeuden luovutuksensaajan asettaessa panttioikeuden. Tekijä
itse voi käyttää tätä oikeutta vakuustarkoituksiin, mutta siirronsaajan asema pan-
tinantajana ei ole niin yksiselitteinen ja se riippuu kokonaan luovutussopimuksen si-
sällöstä. Tekijäoikeuslaissa oleva luovutuskielto, jonka mukaan siirronsaaja ei voi
luovuttaa tekijäoikeutta edelleen ilman alkuperäisen tekijän suostumusta. Näin ollen
tekijäoikeuden sopimuksen avulla saanut henkilö voi pantata ainoastaan hänelle
siirretyt oikeudet edellyttäen, että luovutussopimuksessa on myönnetty nimenomai-
nen oikeus tekijäoikeuden siirtämiseen tai tekijän siihen myöhemmin suostuessa.
Tekijäoikeuden panttauskompetenssin olemassaolo riippuu siis kyseisen oikeuden
luovutuskelpoisuudesta. Edelleenluovutuskieltoon liittyy poikkeussäännös, nimittäin
liikkeelle kuuluva tekijäoikeus on vapaasti luovutettavissa yhdessä liikkeen tai sen
osan kanssa. Tosin liikkeen tai sen osan luovuttaja on kyseisestä luovutustoimenpi-
teestä huolimatta edelleen velvollinen sopimuksen täyttämistä. (Tepora 2004 S.
185–186) Julkivarmistuksella tarkoitetaan vakuutena olevaan kohteeseen liittyvän
määräysvallan siirtäviä toimenpiteitä. Julkivarmistustoimenpiteillä pyritään siihen, että
vakuusvelkoja saavuttaa vakuuskohteeseen nähden tehokkaasti suojatun oikeus-
aseman. Kyseinen toimenpide voidaan suorittaa pantatun esineen hallinnan siirrolla,
erityisellä kirjaamisella tai panttausilmoituksella. Julkivarmistuksen keskeinen tarkoi-
tus on muuttaa niitä ulkoisia seikkoja, jotka luovat oletettaman varallisuuden kuulumis-
esta velalliselle. (Rahnasto 1997 S 650) Julkivarmistuksen suorittaminen tekijäoi-
keuden panttauksessa aiheuttaa erittäin suuria ongelmia, koska lähtökohtaisesti yh-
täkään edellä mainittua julkivarmistuksenkeinoa ei voida hyödyntää käsillä olevan
oikeuden panttauksessa. Oikeuskirjallisuudessa onkin suhtauduttu epäilevästi tekijä-

oikeuden panttaukseen lähinnä julkivarmistusmahdollisuuksien puuttumisen vuoksi. (Rahnasto 1997 S. 556, Kaisto 2002 S.10) Kempin mukaan tekijänoikeuden panttaamista ei voida suorittaa siitä syystä, että ei ole mitään tradeerattavaa komponenttia. Havansi pitää tekijänoikeutta oikeusteknisistä syistä panttikelvottomana varallisuusobjektina ja perustelee sitä soveltuvan julkivarmistuskeinon puuttumisella (Kaisto 2002 S. 10-11) Panttauksessa ei pystytä käyttämään hallinnan luovutusta, koska tekijänoikeuden hallinta ei ulkoisten seikkojen perusteella ole havaittavissa irtaimen esineen lailla. Denuntiaatiokaan ei sovellu julkivarmistuksen täyttämiseksi, koska tekijänoikeuden panttauksessa on mahdotonta osoittaa yksiselitteistä tahoja, jolle panttioikeuden olemassaolosta täytyisi ilmoittaa. Rekisteröintikään ei kelpaa julkivarmistamisen täyttämiseksi, koska tähän tarkoitukseen liittyvä kirjausjärjestelmä puuttuu, tekijänoikeuden saaminenhan ei edellyttänyt mitään rekisteröintitoimenpiteitä ja Suomessa ei tähän mennessä ole perustettu irtaimen omaisuuden panttauksen rekisteröintiä mahdollistavaa järjestelmää.(Tepora 2004 S.190–193, Rahnasto 1997 S.554, 556) Useissa tapauksissa panttioikeuden julkisuus on enemmänkin teoreettinen ja näin ollen vain panttijärjestelyn osapuolet ovat useimmissa tilanteissa tietoisia kyseisen oikeuden perustamisesta. Käytännössä vaaditaan vain potentiaalista julkisuutta, eli sivullisella täytyy olla tarpeen vaatiessa ulkoisten seikkojen perusteella mahdollisuus panttauksen olemassa olon havaitsemiseen. Käytännössä julkivarmistuksen suorittamisessa tärkeintä on velallisen erottaminen panttiesineen hallinnasta ja edellä mainitut tavat eivät ole ainoita oikeuskäytännössä hyväksytyjä julkivarmistusmenetelmiä, vaan pantattu omaisuus voidaan erottaa muillakin tavoilla velallisen määräysvallasta. Olennaisena seikkana pidetään vain sitä, että tämä hallinnon poissulkemisen on tapahduttava tehokkaalla tavalla. Vaadittua tehokkuutta arvioidaan tarkastelemalla panttausjärjestelyn jälkeen pantinantajalle jääviä oikeuksia ja näin ollen tekijänoikeuden pätevä panttaaminen edellyttäisi tekijälle kuuluvien taloudellisten oikeuksien käytön estämistä.(Rahnasto 1997 S.556–557) Käytännössä muita velkojia sitova panttioikeus voidaan perustaa vain kirjallista sopimusta käyttämällä, koska se on ainoa tapa, jolla velallinen on mahdollista erottaa tehokkaalla tavalla tekijänoikeuteen liittyvien taloudellisten oikeuksien määräysvallasta.(Rahnasto 1997 S.558) Myös Kivimäen näkemyksen mukaan tekijänoikeuden panttaussopimuksen kirjallinen muoto voisi täyttää vaaditun julkivarmistuksen funktion, koska se osoittaa panttausta todella tarkoitetun ja myös panttioikeuden syntymisen ajankohdan. Kirjallinen sopimus suojaisi panttivelkojaa aikaprioriteettisääntöjen mukaisesti mahdollisessa kaksoisluo-

vutustilanteessa vastaavalla tavalla kuin ensimmäistä luovutuksensaajaa (Tepora 2004 S.192, Kaisto 2002 S.10). Näin ollen panttaussopimuksessa täytyisi määrätä, että velallinen ei saa ilman pantinhaltijan suostumusta valmistaa suojatusta teoksesta kappaleita, levittää niitä, eikä itsenäisesti kieltää muita levittämästä tai valmistamasta teoskappaleita ja näiden asetettujen rajoitteiden toteutumista tulisi valvoa tehokkaasti. (Tepora 2004 S.193, Rahnasto 1997 S.559) Pätevä muita velkojia sitova panttaus edellyttää siis, että pantinantajan on menetettävä käyttöoikeudet vakuudeksi asetettuihin oikeuksiin ja mikäli tekijälle jää pantinsaajan kanssa rinnakkainen oikeus taloudellisten oikeuksien hyödyntämiseen, niin silloin katsotaan, että panttiobjektia ei ole erotettu tehokkaalla kolmansia velvoittavalla tavalla. (Rahnasto 1997 S. 558) Oikeuskirjallisuus ja oikeuskäytäntö ei anna suoraa vastausta siihen, onko määräysvalta taloudellisiin oikeuksiin erotettu pätevästi, mikä kyseinen toimenpide on toteutettu vain sopimuksella. Tosin tekijänoikeuden vakuusluovutus ja muun muassa omistuksenpidätysehdon käyttäminenkin ovat päteviä jo pelkästään sopimukseen perustuen, joten käytännössä osapuolten välisellä sopimuksella suoritettavan määräysvallan erottamisen hyväksymiselle ei pitäisi olla esteitä. Lisäksi oikeuskäytännössä on katsottu, että tekijänoikeuden kaksoisluovutustilanteissa pelkkä sopimus on riittävä este vilpittömässä olevan toisen siirronsaajan oikeuksien synty miseksi, jos ensimmäisessä luovutuksessa on kyse yksinoikeuksien myöntämisestä. Tekijänoikeutta koskevat säännökset poikkeavatkin muista irtaimen omaisuuden säännöksistä siinä, että saantosuojan saaminen muita siirronsaajia vastaan ei edellytä hallinnan siirtoa. Myös konkurssi- ja muissa pakkotäytäntöönpanotilanteissa on asetettu samalle kannalle. (Rahnasto 1997 S.558–559) Menettelyn julkisuus voi aiheuttaa ongelmia, mutta julkisuudenvaatimus on panttausjärjestelyissä lähinnä teoreettinen ja mikäli tekijä ei sopimukseen perustuen voi käyttää tekijänoikeuteen liittyviä taloudellisia oikeuksia, niin kolmansille ei synny perusteltua käsitystä tekijänoikeuden kuulumisesta omaisuuteen, josta velallinen voi vapaasti päättää. Kyseisessä tilanteessa pantattuja oikeuksia hyödyntävä tekijä syyllistyy oikeudenloukkaukseen ja olisi kohtuutonta, jos määräysvallan erottaminen tulisi suorittaa niin, että velallinen ei voisi edes laittomalla teolla päästä käyttämään panttikohteita. Käyttöoikeuksien myöntämisestä saatavat tuotot ovat tekijänoikeuden panttauksessa keskeisessä asemassa, koska oikeus itsessään ei ole varsinainen vaihdannan kohteeksi asetettava omaisuus. Tekijänoikeustuloihin voidaan sen sijaan erikseen pantata (Rahnasto 1997 S. 562) Näiden tuottojen katsotaan pääsääntöisesti kuuluvan panttauksen piiriin, vaikka niistä ei olisi nimen-

omaisesti mainittu panttaussopimuksessa. Pätevä julkivarmistus suoritetaan erottamalla tekijä yksinoikeuksiensa hallinnasta ja tähän toimenpiteeseen sisältyy myös oikeus määrätä tekijänoikeuden tuotosta. (Rahnasto 1997 S. 562) Oikeuskirjallisuudessa ei ole tyrmätty tätä julkivarmituksessa käytettävää määräysvallan erottamiseen perustuvaa konstruktiota ja oikeuskäytännön ratkaisuja tekijänoikeuden panttauksesta ei ole vielä. (Kaisto 2002 S.11-12)

Panttiesineen panttikelpoisuus

Tekijänoikeus voidaan yleensä yksilöidä riittävällä tarkkuudella, mikäli sillä on riittävästi vakuusarvoa. (Rahnasto 1997 S.554) Tekijänoikeuden yksilöinti tapahtuu käytännössä kirjallisen panttaussopimuksen avulla. Siihen täytyisi merkitä tekijänoikeuden haltija yksilöintitietoineen, tekijänoikeuteen johtanut teos ja ne erikseen luovutettavissa olevat taloudelliset oikeudet, joihin panttioikeus aiotaan perustaa. (Tepora 2004 S.187) Lähtökohtaisesti tekijänoikeutta pidetään siirtokelpoisiin varallisuusarvoisiin etuihin kuuluvana, joten se olisi myös ulosmitattavissa. Tarkasteltavaan oikeuteen liittyvät erityiset rajoitukset saattavat kuitenkin vaikeuttaa sen panttaamista. Edelleenluovutuskiellon takia voi syntyä tilanteita, joissa tekijänoikeutta ei voidakaan ulosmitata siirronsaajan konkurssipesästä. Tekijänoikeuslain mukaan luovutuksen saajalla ei ole oikeutta tekijänoikeuden tai saamansa rajoitetun oikeuden siirtämiseen ilman tekijän nimenomaista suostumusta. (Rahnasto 1997 S.555) Tekijänoikeuslain mukaan käsillä olevaa oikeutta ei voida ulosmitata tekijältä itseltään tai sellaiselta lähimaiselta, joka on saanut sen avio-oikeuden perinnön tai testamentin nojalla. Tästä syystä tekijänoikeus ei lähtökohtaisesti kuulu tekijän tai hänen lähimaisensa täytäntöönpanokelpoisen varallisuuden piiriin ja näin ollen velkojat eivät voi vaatia sen realisointia saamistensa kattamiseksi ilman tekijänoikeuden haltijan suostumusta. (Rahnasto 1997 S.555, Tepora 2004 S.187–188) Tämä säännös ei kosketa niitä, jotka ovat saaneet tekijänoikeudet muilla kuin edellä mainituilla tavoilla ja näin ollen se ei ole esteenä ulosmittauksen suorittamiselle siirronsaajalta, jolle tekijänoikeudet siirrettiin esimerkiksi luovutussopimuksen perusteella. (Rahnasto 1997 S.555–556) Tulkittaessa kirjaimellisesti tätä ulosmittauskieltosäännöstä voitaisiin vetää sellaiset johtopäätökset, että tekijä ja hänen läheisensä eivät voisi perustaa panttioikeutta käsillä olevaan oikeuteen sen ulosmittauskelvottomuuden takia. Tosin kyseisen säännöksen tarkoituksena on suojata tekijänoikeuden haltijaa ja hänen lähimaisiaan teoksen ennenaikaiselta julkistamiselta, joten vapaaehtoisen panttauksen tapauk-

sessä tekijänoikeuden pitäisi olla ulosmitattavissa, koska kyseisessä tilanteessa pantinantajan on täytynyt ottaa huomioon se mahdollisuus, että maksuhäiriötilanteissa vakuudeksi annettuja tekijänoikeuksia voidaan hyödyntää kaupallisesti. Ulosmittauskieltoa on tarkoituksenmukaista soveltaa vain tilanteisiin, joissa edellä mainitut tahot eivät ole vapaaehtoisesti omasta tahdostaan luovuttamassa tekijänoikeuksiaan. (Tepora 2004 S.188–189) Nämä tekijänoikeuteen kohdistuvat ulosmittaus- ja edelleenluovutuskiellot eivät aseta ylitsepääsemätöntä estettä kyseisen oikeuden panttaukselle, mikäli pantinantajalle on myönnetty lupa kyseisen oikeuden luovuttamiseen tai jos tekijänoikeudet on vapaaehtoisesti asetettu pantiksi tekijän taikka hänen läheisensä toimesta (Rahnasto 1997 S.555–556) Pantatulla omaisuudella pitäisi olla vaihdannallista varallisuusarvoa. Kyseinen seikka ei varsinaisesti liity panttioikeuden ehdottomiin juridisiin edellytyksiin, vaan sitä pidetään panttauksen käsitteeseen ja taloudellisiin näkökohtiin kuuluvana vaatimuksena. Kyseisen oikeuden perustaminen voi täyttää valeoikeustoimen tai petoksen tunnusmerkit, mikäli panttikohteella on hyvin vähän varallisuusarvoa ja arvotonta panttiobjektiahan ei ole mahdollista realisoida tavallisen ulosottomenettelyn avulla. Tekijänoikeuden ja muidenkin immateriaalioikeuksien vakuusarvon määrittäminen on poikkeuksellisen hankalaa ja erityisasiantuntemusta vaativaa. (Tepora 2004 S.189–190) Aineettomien oikeuksien arvonmäärittämisessä hyödynnetään liiketaloustieteessä kehitettyjä menetelmiä, koska lainsäädännössä olevat normit eivät anna vastausta tähän arvostuskysymykseen. (Bergström 2002 S. 460)

5.2 Tekijänoikeus yrityskiinnityksessä

Yksi vaihtoehtoinen tapa hyödyntää tekijänoikeutta vakuustarkoituksiin on käyttää yrityskiinnitystä apuna. Yrityskiinnityksen kohteena voivat olla yhtiön omistamat immateriaalioikeudet, joihin tekijänoikeuteen liittyvät taloudelliset oikeudet kieltämättä kuuluvat. Tosin kyseisen tavan hyväksikäyttäminen edellyttää tekijältä tarkasteltavaan oikeuteen liittyvien taloudellisten oikeuksien siirtämistä yhtiölle. Kyseisen vakuusmuodon osalta tulisi selvittää sen suhde tekijänoikeuden erillispanttaukseseen ja vakuusluovutukseen nähden. Yrityskiinnitys on ensisijainen panttaukseseen ja vakuusluovutukseen nähden, jos se on perustettu ennen panttioikeuksien myöntämistä. Tosin yrityskiinnityksen jälkeen tehty tekijänoikeuden panttaus tai vakuusluovutus ei ole pätemätön, mutta se ei sitova aikaisempaa yrityskiinnitysvelkojaa kohtaan. Yrityskiinnitysvelkojan hyväksi voidaan suorittaa edellä mainitut vakuustoimenpiteet huolimatta

yrittäjänoikeuden aikaisemmasta voimassaolosta. Näin ollen luotonantajan tulisi selvittää, onko jollekin aikaisemmin perustettu yrittäjänoikeuksia ja kuuluuko tekijänoikeus niiden piiriin, jos hänelle tarjotaan tekijänoikeuden vakuusluovutusta tai panttausta velkojen vakuudeksi (Tepora 2005 S.200). Mikäli tekijänoikeus pantataan tai vakuusluovutetaan ennen yrittäjänoikeuden voimaan astumista, niin silloin nämä ovat etusijalla kyseisen kiinnityksen haltijaan nähden. Velkojan näkökulmasta tarkasteltuna yrittäjänoikeus on joidenkin ominaisuuksiensa takia huonompi vakuusmuoto verrattuna tekijänoikeuden panttaukseen ja vakuusluovutukseen, koska yrittäjänoikeuden haltija ei ole konkurssissa separatistin asemassa. Lisäksi tarkasteltava kiinnitysmuoto tuottaa velallisyrittäjän konkurssissa yrittäjänoikeusvelkojalle etuoikeuden vain puoleen kiinnityksen kohteena olevasta varallisuudesta velkojen maksunsaantijärjestyksestä määräävän lain mukaisessa etusijaluokassa. (Tepora 2005 S.199–200)

5.3 Vakuusluovutus

Tekijänoikeudet panttauksessa syntyvien epäselvyyksien vuoksi sitä on mahdollista käyttää muilla tavoin vakuutena. Panttaustilanteisiin liittyvien epävarmuustekijöiden välttämiseksi on yleensä ehdotettu tekijänoikeuden vakuusluovutuksen käyttöä, koska sitä usein pidetään pätevänä ja velkojia sitovana pelkästään sopimuksen perusteella. (Rahnasto 1997 S.554) Vakuusluovutuksessa noudatetaan suurin piirtein seuraavanlaisia toimenpiteitä. Luoton tarpeessa oleva tekijänoikeuden haltija luovuttaa oikeutensa lainantajalle ja pidättää itselleen mahdollisuuden siirrettyjen oikeuksien takaisinlunastamiseen, mikä tapahtuu maksamalla laina takaisin oikea aikaisesti korkoineen ja kaikkineen luottokustannuksineen. Kyseisessä vakuusjärjestelyssä tekijänoikeuden omistusoikeus siirretään luottoajaksi rahoittajalle sopimuksen perusteella ja yleensä tekijä pidättää itselleen tekijänoikeudella suojattuun teokseen liittyvät hallinta- ja käyttöoikeudet voidakseen hyödyntää sitä liiketoiminnassaan. Kyseisessä vakuusjärjestelyssä syntyy luottoaikana eräänlainen välitila, jonka aikana tekijänoikeuden luovuttajalla on ulospäin näkyvä käyttöoikeus ja kyseiseen oikeuteen liittyvien taloudellisten oikeuksien palauttamiseen tähtäävä muotoamisoikeus. Vastaavasti tekijänoikeuden ostajalla, eli luotonantajalla on saamisoikeuden lisäksi vakuustarkoituksessa perustettu ehdollinen oikeus luovutettuihin tekijänoikeuksiin ja mahdollinen valta realisoida vakuusluovutetut oikeudet, mikäli luottoa ei makseta ajoissa takaisin. (Tepora 2005 S.196–197) Tekijänoikeuden vakuusluovutus voidaan suorittaa myös käyttämällä sopimuksessa lykkäviä ehtoja, joten kyseiseen aineet-

tomaan oikeuteen kohdistuva omistusoikeus ei välttämättä siirry rahoittajalle välittömästi sopimuksentekohetkellä. Luotonantajan kannalta tarkasteltuna tämä tarkoittaa sitä, että hän saa itselleen velalliselle kuuluvan vakuudeksi asetetun tekijänoikeuden laina-ajan päättyessä, mikäli velka jätetään maksamatta sopimuksen mukaisesti. Samalla velalliselle on tarkoituksenmukaista asettaa tekijänoikeuden käyttöön liittyviä rajoituksia, joiden mukaan velallisen on meneteltävä tavalla, joka ei vähennä velkojalle mahdollisesti siirtyvän tekijänoikeuden taloudellista arvoa (Kaisto 2002. S 26). Tekijänoikeuden myyjän joutuessa konkurssiin hänen konkurssipesänsä varoihin luetaan varallisuusarvoisen ja luovutuskelpoisen edun muodostavat tekijänoikeuden käyttö- ja muotoamisoikeudet, jotka voidaan tarpeen vaatiessa siirtää kolmannelle ja hän olisi siirron jälkeen samanlaisessa oikeusasemassa alkuperäisen tekijänoikeuden myyjän kanssa. Vastaavasti tekijänoikeuden vakuusluovutuksena saaneen ostajan konkurssissa konkurssipesään luetaan saamisoikeuden lisäksi ehdollinen tekijänoikeus, jota rajoittavat myyjälle pidätetyt muotoamis- ja käyttöoikeudet. (Tepora 2005 S.196–198) Tekijänoikeuden vakuusluovutus muodostaa siis luotonantajalle ulosmittaus- ja konkurssivelkojia kohtaan sitovan esineoikeudellisen suojan edellyttäen kirjallisen luotettavasti todistetun sopimuksen laatimista. Kyseisessä sopimuksessa tulisi luotettavalla tavalla ilmetä vakuusluovutuksen sisältö ja solmimisajankohta. Vakuusluovutusta voidaan pitää sitovana molemmissa edellä mainituissa tapauksissa. Tämä tarkoittaa siis sitä, että kyseinen vakuusjärjestely muodostaa velkojalle vahvan suojan velallisen muita velkojia vastaan, jos omistusoikeus tekijänoikeuteen siirtyy heti sopimuksenteosta lähtien ja myös silloin kun omistusoikeuden siirtyminen on ehdollistettu. Tämä vakuusluovutuksen sitovuus perustuu siihen, että tekijänoikeuden luovutus on tehokas luovuttajan konkurssi- ja ulosmittausvelkojia kohtaan jo pelkästään sitovan luovutussopimuksen perusteella (Kaisto 2002 S.25–26). Vakuusluovutussopimuksessa voidaan sopia tekijälle jäävän lisenssioikeuden luovutusoikeudesta, mikä merkitsee sitä, että tekijälle pidätettyjä käyttöoikeuksia voidaan käyttää vakuutena ja luovuttaa ne kolmannelle tarpeen vaatiessa. Tosin kyseisessä tilanteessa kolmannen oikeuksia rasittaa ostajalle kuuluva ehdollinen tekijänoikeus. Luotonantaja, eli ostajakin voi luovuttaa saamisoikeutensa ja ehdollisen tekijänoikeuden kolmannelle, jonka asemaa heikentävät kuitenkin tekijälle pidätetyt edellä mainitut oikeudet. (Tepora 2005 S. 198)

5.4 Tekijänoikeuden yhtiöittäminen

Tekijänoikeus on mahdollista käyttää vakuutena hyödyntämällä uutta käsiteltävää toimenpidettä varten perustettua osakeyhtiötä. Tekijänoikeuden yhtiöittämistä vakuusjärjestelynä kannattaa hyödyntää lähinnä silloin, kun käsillä oleva oikeus on todettu suhteellisen arvokkaaksi. Kyseinen toimenpide voidaan suorittaa esimerkiksi seuraavalla tavalla. Ensi perustetaan uusi osakeyhtiö, jolle tekijä siirtää tekijänoikeuksiin kuuluvat taloudelliset oikeudet ja sitten hallinnoivan yhtiön osakekanta pantataan. Tekijänoikeuden siirtäjänä ollessa oikeushenkilö noudatetaan apporttia koskevia säännöksiä. Tämän yhtiön varallisuus muodostuu pääasiallisesti sen hallinnassa olevista tekijänoikeuksista ja hallinnoivat osakeyhtiön varat ja velat toimivat yhdessä tulevaisuuden odotusten kanssa vakuutena pantatun osakekannan välityksellä. Lisäksi luotonantajalle tulisi sopimusjärjestelyin antaa mahdollisuudet hallinnoivan yhtiön taloudellisen arvon kehityksen seuraamiseen, mikä voi tapahtuma esimerkiksi ottamalla luottosopimukseen erityisehtoja, eli kovenantteja. (Tepora S.200)

6. Johtopäätökset ja yhteenveto

Nykyisessä yritystoiminnassa aineettomilla oikeuksilla on joissakin tapauksissa huomattavan suuri merkitys. Tietokoneohjelmistoja valmistavan yrityksen varallisuus voi suurimmaksi osaksi koostua sen hallussa olevista tekijänoikeuksista, joten tämän tyyppisen yhtiön kannalta olisi erityisen tärkeää, jos laissa olisi selkeät säännökset liittyen kyseisen oikeuden siirtymiseen työsuhteessa ja sen hyödyntämiseen vakuutena. Tietokoneohjelmiin liittyvien tekijänoikeuksien siirtymisestä onkin työnantajaa suosiva säännös, mikä varmasti helpottaa ohjelmistoyritysten toimintaa ja parantaa niiden kilpailukykyä. Tekijänoikeuden panttauksesta ei ole nimenomaista sääntelyä ja oikeuskirjallisuudessa esitetään toisistaan poikkeavia mielipiteitä siitä, onko kyseisen oikeuden panttaaminen ylipäätän mahdollista. Asiaan liittyvää oikeuskäytäntöäkään ei löydy, joten näistä epävarmuustekijöistä johtuen yritysten pitäisi käyttää muita vakuusmuotoja tekijänoikeuden kohdalla. Tekijänoikeuden tietokoneohjelmille tarjoama suoja on kaikista sen hyvistä puolista huolimatta aukollinen. Asiantunteva ohjelmoija voi käänteistä insinööriä hyödyntämällä selvittää lähdekoodin rakenteen ja valmistamaan toiminnoiltaan vastaavanlaisen ohjelmiston hieman muutetulla lähdekoodilla varustettuna. Ohjelmistossa olennaisempia ovat juuri toiminnot, joilla tietty ongelma ratkaistaan ja tekijänoikeudellinen suoja ei niihin ulotu. Tekijänoikeus suojaan

vain täsmälleen identtisen koodin valmistamiselta, joten pienetkin muutoksen lähdekielisessä asussa aiheuttavat sen, että alkuperäinen ohjelmoija menettää kielto-oikeutensa. Näin ollen tekijänoikeus yksistään muodosta täydellistä suojaa, joten ohjelmistoja pitäisi suojella muillakin oikeuksilla muun muassa patenteilla ja erilaisilla sopimukseen otettavilla ehdoilla. Tekijänoikeudenhaltija yrityksen hyödyntävät kyseistä oikeutta kaupallisesti myöntämällä lisenssejä. Yhtiöt voivat nykyisen lainsäädännön mukaan, tiettyjä poikkeuksia lukuun ottamatta, vapaasti päättää käyttöluopiensa sisällöstä. Mahdollisuus kyseisten sopimusten tapauskohtaiseen räätälöintiin varmasti edistää niiden kilpailukykyä. Ohjelmistoyrityksen toiminnassa esiintyvät avoimen lähdekoodin ohjelmistojen ja hajautetun tuotekehityksen takia lisääntyvät oikeudelliset riskit ovat vältettävissä tarkalla etukäteisellä suunnittelulla.